TAUTINIŲ bendrijų naujienos

2021 Nr. 4 (79)

Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės generolas leitenantas, Lietuvos vokietis Maksimas Katchė (1879–1933)

Atsisveikinome su Tautinių bendrijų namų direktore Alvida Gedaminskiene

1952 10 27–2021 10 25

Spalio 25 dieną atsisveikinome su ilgamete VšĮ Tautinių bendrijų namai direktore Alvida Gedaminskiene

Alvida Gedaminskienė – istorikė, istorijos ir visuomenės mokslų dėstytoja, daugiau nei tris dešimtmečius dirbusi tautinių mažumų srityje. Nuo 1989 m. ji ženkliai prisidėjo prie daugelio nevyriausybinių tautinių mažumų organizacijų kūrimosi ir tolimesnės jų veiklos.

1991 m. įkūrus Tautinių bendrijų namus, Alvida Gedaminskiene tapo jų vadove ir užėmė šias pareigas iki savo paskutinių dienų. Jai vadovaujant Tautinių bendrijų namai tapo tautinių mažumų visuomeninių organizacijų, neformaliojo ugdymo įstaigų užsiėmimų, repeticijų ir įvairių iniciatyvų vieta, kur siekiama padėti tautinių bendrijų atstovams puoselėti tautinį tapatumą – kalbą, tradicijas, kultūrą.

Jai vadovaujant įgyvendinta daug tautinėms bendrijoms svarbių prjektų, tarp jų ir 2012–2014 m. įgyvendintam Tautinių bendrijų namų projektui „Istorinis archyvas apie tautinių bendrijų dalyvavimą, atkuriant Lietuvos valstybės nepriklausomybę 1988–1992 m.“, 2012–2013 m. Europos Bendrijos bendrojo užimtumo ir socialinio solidarumo programos PROGRESS projekte „C.A.F.E.: Keisk požiūrį — siek lygybės“ ji vadovavo projekto daliai, pristatančiai Lietuvos tautinių mažumų kultūrą, tradicijas. Tautinių mažumų atstovams integruotis į Lietuvos gyvenimą padėjo jos vadovaujamas Tautinių bendrijų namų Valstybinės kalbos mokymo centras.

Alvida Gedaminskienė buvo daugelio tautinių mažumų renginių – „Duonos šventė“, „Sekmadieninių mokyklų festivalis“ iniciatorė, organizavo renginius, skirtus paminėti tarptautinę kultūrų įvairovės dieną dialogui ir vystymuisi, Tarptautinei kultūros įvairovės, Tarptautinei rasinės diskriminacijos panaikinimimo, Tarptautinei tolerancijos, Žmogaus teisių dienoms. Jos rūpesčiu nuo 2014 metų kiekvienų metų gegužės 21 dieną švenčiama Tautinių bendrijų diena. Ji nuoširdžiai kūrė ir plėtojo dialogą su tautinėmis bendrijomis. .

2004 m. Lietuvos Respublikos Prezidentas įteikė Alvidai Gedaminskienei įteikė ordiną „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžių. 2015 m. už regiono kultūros tapatumo stiprinimą, už pilietiškumo ir pagarbos kultūrų

Nuotr. iš TNB archyvo

raiškos įvairovei skatinimą jai buvo įteiktas Aukščiausias Kultūros ministerijos apdovanojimas – Garbės ženklas „Nešk savo šviesą ir tikėk“. 2021 m. už svarų indėlį į viešosios įstaigos Tautinių bendrijų namai veiklą, skatinant tautinių bendrijų kultūrinę ir visuomeninę veiklą, už ilgametį, nenuilstamą darbą ir tautinių mažumų dalyvavimo Lietuvos nepriklausomybės atkūrime istorinių faktų, kitos su tautinėmis mažumomis susijusios archyvinės medžiagos įamžinimą bei išsaugojimą jai įteiktas Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Didysis garbės ženklas „Už nuopelnus“.

Alvida Gedaminskienė savo aktyvia pilietine pozicija prisidėjo prie tolerancijos, tarpusavio supratimo ugdymo tarp visuomenės narių. Jos indėlis į Lietuvos tautinių mažumų politikos įgyvendinimą, tautinių mažumų kultūros išsaugojimą, tautinių bendrijų nevyriausybinių organizacijų įgalinimą yra unikalus ir sunkiai išmatuojamas.

Informacinis leidinys

Leidžia Tautinių bendrijų namai

Leidžiamas nuo 2001 m.

Leidinį remia Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Leidinį spaudai parengė
Redakcinė komisija
Adresas: Tautinių bendrijų namai,
Raugyklos g. 25, LT-01140 Vilnius.
Tel./faksas (8~5) 216 04 08
el.paštas: info@tbn.lt

ISSN 2029-7394

Tiražas: 200 egz.

Redakcinės komisijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone

Maketavo
Mindaugas Markevičius

TAUTINIŲ bendrijų naujienos

2021
Nr. 4 (79)

Turinys

TAUTINIŲ MAŽUMŲ DEPARTAMENTAS PRIE LRV

„Auksinio fenikso“ apdovanojimas įteiktas Tautinių mažumų departamentui ir jo direktorei dr. Vidai Montvydaitei....2

Departamento apdovanojimas Trakų kultūros rūmų direktoriui....2

Įteikti tradiciniai Tautinių mažumų departamento apdovanojimai....3

AKTUALIJOS

Vida Montvydaitė: „Laukia įtempti, bet įdomūs ir turiningi metai“....4

2022-ieji – Lietuvos karaimų metai....7

Lietuvos totorių metus primins knygos, įamžintos atminimo vietos ir renginių gausa....8

Lietuvos totoriai turi savo moderniai parašytą istoriją....11

Latviški motyvai puošia „Vėžliuko“ sieną....14

EK pristatė pirmąją ES kovos su antisemitizmu ir žydų gyvenimo puoselėjimo strategiją....14

JUOS PRISIMENAME

Premjerė: Holokaustas – mūsų visų randas, kuris išliks net keičiantis kartoms....15

80-ųjų Holokausto pradžios Lietuvoje metinių baigiamieji renginiai Telšiuose....16

Liepijų mokyklos moksleiviai pagerbė Lietuvos žydų genocido aukų atminimą....16

Vokietijos veiksnys Lietuvos laisvės byloje 1917–1923 metais....17

ŠVIETIMAS

Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemas: pakeitus pavadinimą mokymas nenutrūko....23

KULTŪRA

Simono Dacho namų 25-metis....26

Paroda, atspindinti Besarabijos vaikų tremtį....26

Švento Martyno diena Klaipėdoje....27

BENDRUOMENĖS IR LIETUVA

Bendrija paminėjo Kazachstano nepriklausomybės 30-metį....28

„Patrida“ – graikų kultūros ambasadorė Lietuvoje....30

„Auksinio fenikso“ apdovanojimas įteiktas Tautinių mažumų departamentui ir jo direktorei dr. Vidai Montvydaitei

2021 m. gruodžio 6 d. Vilniaus rotušėje per iškilmingą ceremoniją buvo įteikti prestižiniai šalies apdovanojimai „Auksinis Feniksas”. Apdovanojimų steigėjai ir iškilmingos ceremonijos rengėjai – didžiausia šalies kultūros bendruomenė – Lietuvos kultūros centrų asociacija. Specialiai šiam apdovanojimui sukurta „Auksinio Fenikso“ skulptūrėlė teikiama penkiose nominacijose: „Metų kultūros politikui“; „Geriausiam metų kultūros centro vadovui“; „Geriausiam metų kultūros ir meno kūrėjui“; „Geriausiam metų kultūros centro partneriui“ ir „Metų kultūros rėmėjui“. Prestižiniai kultūros apdovanojimai buvo įteikti jau aštuntąjį kartą.

„Auksinio fenikso“ statulėlę Tautinių mažumų departamento direktorei dr. Vidai Montvydaitei įteikė Lietuvos nacionalinio kultūros centro direktorius Saulius Liausa.

Geriausiu „Metų kultūros partneriu“ šiemet paskelbtas Tautinių mažumų departamentas prie LRV ir jo direktorė dr. Vida Montvydaitė.

Šventės pradžioje sveikindamas apdovanotuosius ir apdovanojimų organizatorius šalies Prezidentas Gitanas Nausėda pasidžiaugė, kad jie savo kasdieniu darbu kultūros bendruomenėse kuria partnerystės tinklus, plėtoja pasitikėjimu ir įsiklausymu grįstą dialogą ir savo pavyzdžiu liudija kultūros reikšmę bei prasmę kiekvienam mūsų, kaip ir visai pilietinei bendrijai – mūsų Lietuvai.

Apdovanotuosius taip pat pasveikino apdovanojimų iniciatorius Lietuvos kultūros centrų asociacijos prezidentas Romas Matulis, Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas Jurgis Razma, Seimo Kultūros komiteto pirmininkas prof. Vytautas Juozapaitis, Kultūros ministras Simonas Kairys, viceministras Albinas Vilčinskas, Lietuvos savivaldybių asociacijos direktorė Roma Žakaitienė, Lietuvos nacionalinio kultūros centro direktorius Saulius Liausa. Ministrės Pirmininkės vardu kalbėjo jos patarėja kultūrai dr. Gabrielė Žaidytė.

Susirinkusiems įspūdingą programą pristatė operos solistas Liudas Mikalauskas, aktorius Gediminas Storpirštis, atlikėja Bjelle ir Tauragės kultūros centro lengvosios muzikos orkestras, vadovaujamas Miko Karoso.

Parengta pagal Lietuvos kultūros centrų asociacijos informacija

Departamento apdovanojimas Trakų kultūros rūmų direktoriui

Spalio 25 d. Trakų kultūros rūmai minėjo Lietuvos Respublikos Konstitucijos dieną.

Trakų salos pilies Didžiojoje menėje vykusiame šventiniame minėjime departamento direktorė dr. Vida Montvydaitė įteikė Trakų kultūros rūmų direktoriui Edvardui Keizikui Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Sidabro garbės ženklą „Už nuopelnus“.

Šventinis vakaras tęsėsi filmo-spektaklio „Dvasiškai atgimę“ premjeros peržiūra. Filmas-spektaklis sukurtas pagal Julijaus Slovackio literatūrinį kūrinį, skirtas Abiejų Tautų Respublikos 1791 m. Gegužės 3-iosios Konstitucijos ir Tarpusavio įžado akto 230-osioms metinėms paminėti. Tai nauja Vilniaus lenkų teatro „Studija“ spektaklio versija. Pirmą kartą šis scenos kūrinys, kurį režisavo Lilija Keizik, buvo pastatytas 2009 m. Po dvylikos metų pertraukos vėl sugrįžta prie spektaklio, jį patobulinant ir pritaikant televizijai.

Filmuotos versijos režisieriai Jacek Janušyk ir Tomas Karazo, scenarijaus autorius ir režisierius Slavomir Gaudyn. Filmas vėl simboliškai apjungė

dvi šalis bendrai kūrybai – jame vaidina Lietuvos ir Lenkijos aktoriai.

Pagrindiniai filmo kūrėjai – TVP Wilno televizija ir Vilniaus lenkų teatras „Studija“. Prodiuseriai – Miroslav Bieraza ir Edvard Keizik.

Filmo pastatymo pagrindinis partneris – Trakų istorijos muziejus. Ekranizacijos įgyvendinimas pavyko bendradarbiaujant su Trakų nacionaliniu parku ir Trakų kultūros rūmais, dalyvaujant Trakų Karališkojo teatro aktoriams ir Rūdiškių kultūros centro kolektyvui „Laumėja“.

TMD inf.

Nuotr. iš Trakų kultūros rūmų archyvo

Tautinių mažumų departamento direktorė dr. Vida Montvydaitė Sidabro garbės ženklą „Už nuopelnus“ įteikė Trakų kultūros rūmų direktoriui Edvardui Keizikui.

Įteikti tradiciniai Tautinių mažumų departamento apdovanojimai

Rugsėjo 27 d. Vilniaus miesto Rotušėje įteikti Tautinių mažumų departamento apdovanojimai. Tradicinės Tautinių mažumų departamento padėkos vietos savivaldos įstaigoms už jų išskirtinį dėmesį ir paramą tautinių mažumų kultūros, paveldo ir atminties įamžinimo projektams, skatinantiems tarpusavio pažinimą ir tarpkultūrinį dialogą, atiteko Jurbarko rajono savivaldybei ir jos merui Skirmantui Mockevičiui bei Zundelovičių šeimai už 2019 m. vasarą Jurbarke atidengtą Sinagogų aikštės memorialą ir Telšių rajono savivaldybei ir jos merui Kęstučiui Gusarovui už Telšių ješiboto pastato išsaugojimą ir pritaikymą edukacinėms, visuomeninėms, kultūrinėms veikloms 2020 metais.

2020-taisiais metais:

Tautinių mažumų departamento aukščiausiasis apdovanojimas – Didysis garbės ženklas „Už nuopelnus“ įteiktas Alvidai Gedaminskienei už svarų indėlį į viešosios įstaigos Tautinių bendrijų namai veiklą, skatinant tautinių bendrijų kultūrinę ir visuomeninę veiklą, už ilgametį, nenuilstamą darbą ir tautinių mažumų dalyvavimo Lietuvos nepriklausomybės atkūrime istorinių faktų, kitos su tautinėmis mažumomis susijusios archyvinės medžiagos įamžinimą bei išsaugojimą.

Tautinių mažumų departamento Aukso Garbės ženklais „Už nuopelnus“ apdovanoti Faina Kukliansky, Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės pirmininkė, Aldona Kodytė, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininko pavaduotoja, Kęstutis Zenonas Šafranavičius, Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas.

Tautinių mažumų departamento Sidabro Garbės ženklais „Už nuopelnus“ apdovanoti Zigfridas Binkevičius, Lietuvos lenkų sąjungos Visagino miesto skyriaus pirmininkas, Klausas Peteris Paulas Grudzinskas, Klaipėdos vokiečių bendrijos vadovas, Rafailas Karpis, operos solistas, Nikolajus Logvinas, Klaipėdos miesto baltarusių bendrijos „Krynica“ pirmininkas, Alikas Melechas, Lietuvos totorių folklorinio ansamblio „Alije“ vadovas, Levas Mesengiseris, Tarptautinės rašytojų ir publicistų asociacijos Respublikinės draugijos prezidentas, Vidmantas Rudokas, kunigas, Visagino Šv. Apaštalo Pauliaus parapijos klebonas, Nadežda Petrauskienė, lietratūrinio Aleksandro Puškino muziejaus direktorė, Gotfridas Tapinas, Klaipėdos apskrities latvių asociacijos „Atpūta“ įkūrėjas.

2021-aisiais metais:

Tautinių mažumų departamento Aukso garbės ženklais „Už nuopelnus“ apdovanoti Eugenijus Bunka, Jakovo Bunkos labdaros ir paramos fondo vadovas, Irena Duchovska, Kėdainių lenkų kultūros draugijos pirmininkė, Edita Gliožerienė, Darbėnų gimnazijos mokytoja, Violeta Lopetienė, Valstybinės lietuvių kalbos mokytoja, Markas Petuchauskas, menotyrininkas, teatrologas, Leila Urmanova-Vnukova, Uzbekų kultūros centro pirmininkė, Juozas Vercinkevičius, Trakų rajono laikraščio „Trakų žemė“ vyriausiasis redaktorius, Vladislavas Voiničius, viešosios įstaigos „Pasaulio vilniukų suvažiavimas“ direktorius, Tautinių bendrijų tarybos pirmininko pavaduotojas.

Tautinių mažumų departamento Sidabro Garbės ženklą „Už nuopelnus“ įteikti Siarhejui Haurylenkai, Vilniaus miesto baltarusių klubo „Siabryna“ nariui, Vilniaus visuomeninių iniciatyvų centro „Demokratija Baltarusijai“ pirmininkui, Edvardui Keizikui, Trakų kultūros rūmų direktoriui, Levanui Sepashviliui, Gruzijos kultūros asociacijos „Kachetija“ vadovui, Lolitai Vilimienei, Pabradės Kultūros centro direktorei.

TMD inf.

Vida Montvydaitė: „Laukia įtempti, bet įdomūs ir turiningi metai“

Su Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktore dr. Vida Montvydaite kalbamės apie 2021-uosius metus ir ateinančių metų planus.

Nuotr. iš TMD archyvo

Vida Montvydaitė: „Šiuo sudėtingu laikotarpiu linkiu neprarasti tarpusavio ryšio.“

Gerbiama direktore, atrodo, taip neseniai apžvelgėme 2020-uosius, o jau – 2021-ųjų pabaiga. Tad kokie buvo šie metai Tautinių mažumų departamentui? Kokiais darbais galite pasidžiaugti?

Šiemet, kaip ir pernai, visų mūsų ir šalies gyvenimui nemažą įtaką padarė pandemija ir kartu su ja atsiradę nauji iššūkiai. Palyginti su praėjusiais metais, kai viskas, kas susiję pandemija buvo nauja, netikėta, šiemet jau daug ko buvome išmokę, daug kas jau buvo žinoma, o tai leido labiau planuoti savo veiklą. Ir jei beveik visus praėjusius metus bendravome nuotoliniu būdu, šiemet dalį renginių pavyko įgyvendinti gyvai. Dalis veiklų vyko mišriuoju būdu – tiek gyvai, tiek nuotoliniu būdu, kai žmonės negalėjo dalyvauti gyvai, jie prisijungdavo per internetą. Taigi metai tikrai nebuvo paprasti.

Šie metai atnešė ir skaudžių netekčių. Spalio mėnesį netekome ilgametės Tautinių bendrijų namų vadovės Alvidos Gedaminskienės. Savo aktyvia pilietine pozicija ji prisidėjo prie tolerancijos, visuomenės narių tarpusavio supratimo ugdymo. Jos indėlis į Lietuvos tautinių mažumų politikos įgyvendinimą, tautinių mažumų kultūros išsaugojimą, tautinių bendrijų nevyriausybinių organizacijų įgalinimą yra unikalus ir sunkiai išmatuojamas ir ji visam laikui liks mūsų prisiminimuose.

Tačiau, nepaisant skaudžių įvykių, pandemijos keliamų iššūkių, Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgyvendino planuotas veiklas. Džiugu, kad dauguma tautinių bendrijų, gavusių finansavimą kultūriniams projektams, sėkmingai juos įgyvendino. Matome, kad bendrijos neprarado aktyvumo. Gruodžio pradžioje pasibaigė projektų 2022-iesiems finansavimo konkursas. Sulaukėme labai daug paraiškų. Tai leidžia manyti, kad tiek departamentas, tiek tautinės bendruomenės sugebėjo prisitaikyti prie situacijos ir planuoja sėkmingai vykdyti savo veiklas ateinančiais metais.

Dar viena labai svarbi šių metų veikla – sėkmingai įgyvendinta Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metų programa. Nepaisant pandemijos ir su ja susijusių apribojimų, didžioji dalis suplanuotų programos renginių sėkmingai įvyko.

Tai galime teigti, kad lūkesčiai, susiję su Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metais, pasiteisino?

Tikrai taip. Į Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metų minėjimą įsitraukė daug valstybės institucijų, savivaldybių, kultūros įstaigų. Tai parodo vis labiau vertinamą ir suprantama mūsų šalies daugiakultūriškumo svarbą.

Totoriai yra viena seniausių tautinių bendrijų, įsikūrusių Lietuvoje. Yra išlikusių labai daug totorių kultūros ir buities ženklų. Ir nors totorių bendruomenė nėra labai gausi, bet ji yra labai veikli ir labai gerai integravosi į Lietuvos gyvenimą ir visuomenę.

Įvyko Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metų minėjimas Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose. Šis renginys – Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos, Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos, Kultūros ministerijos, Tautinių mažumų departamento, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų bendros veiklos rezultatas.

Vilniaus universitetas, Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga ir Kultūros ministerija Vilniaus surengė universitete tarptautinę mokslinę konferenciją „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI a.: naujausi tyrimai“.

Svarbi Lietuvos totorių kultūros ir istorijos metų paminėjimui profesorės habil. dr. Tamaros Bairašauskaitės parašyta ir išleista knyga „Lietuvos totorių istorija“.

Įspūdingi renginiai vyko Kaune, Trakuose, Raižiuose, Ignalinoje ir

kitose šalies vietose. Surengta Lietuvos totorių gyvenimą, kultūrą, istoriją pristatančių parodų.

Taigi lūkesčiai tikrai pasiteisino ir to paties tikimės iš ateinančių – Lietuvos karaimų metų, kurie taip pat paskelbti ir Pranciškaus Skorinos metais

Svarbus įvykis ir Holokausto 80-mečio paminėjimas. Kas, Jūsų manymu, dar ilgai primins apie šią sukaktį ir kokias buvusių tragiškų įvykių ir šiandienos sąsajas galima įžvelgti?

Manau, kad nepaisant bėgančio laiko, šios tragedijos tiek Lietuva, tiek visa žmonija neturi teisės pamiršti niekada. Tik išmoktos pamokos duoda rezultatų. Tikiu, kad kol prisimename, minime ir gedime, tokie dalykai negali pasikartoti.

Lietuvoje yra labai daug istorinės žydų atminties ženklų. Tarp jų – ženklų, susijusių su skaudžiausiu įvykiu – Holokaustu. Į kurį Lietuvos kampą benukeliautumei, visur pamatai masinių žydų žudynių vietą ženklinančias lenteles. Tiek Lietuva, tiek visas pasaulis supranta šios tragedijos dydį ir stengiasi, kad panašios tragedijos niekada nepasikartotų.

Ir labai skaudu, kad nepaisant pastangų, išvengti problemų nepavyksta. Pastaraisiais metais suaktyvėjo neapykantos kalba, nukreipta prieš kai kurias tautines bendrijas. Pastebimai suaktyvėjo ir antisemitizmo apraiškos viešojoje ir elektroninėje erdvėje, ypač kovidiniu laikotarpiu. Ir tai pastebėjo ne tik Lietuvos, bet ir tarptautinės organizacijos. Tai rodo, kad tolerancijos ugdymui būtina skirti didesnį dėmesį, reikalingos gilesnės analizės ir ryžtingesni sprendimai.

Tačiau per Antrąjį pasaulinį karą ne mažiau nukentėjo ir romai. Kodėl, Jūsų manymu, šie įvykiai sulaukia mažiau dėmesio?

Neseniai Tautinių mažumų departamente vyko renginys, kuriame buvo kalbama apie ateinančių metų darbo su romų bendruomene planus. Buvo diskutuojama ir apie tai, kaip įprasminti romams skaudžius įvykius, nes romų bendruomenė nukentėjo lygiai taip pat, kaip ir žydai.

Tai, kad romų aukų įamžinimas iki šiol sulaukė mažiau dėmesio, siejasi su keliomis problemomis. Pirmiausia, mokslininkai ilgą laiką negalėjo sutarti, ar Antrojo pasaulinio karo metais romai patyrė genocidą kaip tautinė, ar kaip socialinė grupė (nedirbantys asmenys ir pan.). Tokiems nesutarimams buvo pagrindo, nes turima archyvinė medžiaga buvo dviprasmiška, o dokumentai, patvirtinantys romų genocidą, buvo datuojami tik 1943 metais. Tačiau šiuo metu, kai po 70 metų atsiveria vis daugiau archyvinių duomenų, mokslininkams tenka pripažinti, kad romai buvo naikinami būtent kaip tautinė grupė.

Kita priežastis – romai buvo klajokliai, todėl jų žudynės vykdavo ne sistemiškai, o įvykių liudininkų buvo labai mažai.

Žinoma, svarbu paminėti ir tai, kad romų bendruomenė buvo mažesnė, ji turi prastesnes galimybes būti atstovaujama, jos atstovai dažniau patiria socialinę atskirtį, todėl tie skaudūs įvykiai mažiau matomi.

Šiuo metu, atrandant vis daugiau archyvinių dokumentų, jau yra svarstoma, kur ir kaip būtų galima įamžinti ir įprasminti Antrojo pasaulinio karo metų romų tautos aukas. Viena iš tokių vietų yra Panerių memorialas, kur ir šiuo metu vyksta romų genocido atminimui skirti renginiai.

Tačiau ir anksčiau Tautinių mažumų departamentas konkrečiais darbais prisidėjo prie romų holokausto įamžinimo. Jau išleisti keli leidiniai, kuriuose aprašomi tie skaudūs įvykiai, kuriuos taip pat galima rasti Tautinių mažumų departamento interneto svetainėje.

Po visą Lietuvą išsibarsčiusios tautinės bendrijos, bet ne visur juntama aktyvi jų veikla. Suprantama, tam įtakos turi ir pandemija. Tad ką galėtumėte pasakyti apie regionuose esančių bendrijų veiklą, jos svarbą?

Natūralu, kad tankiai tautinių mažumų gyvenamose Lietuvos teritorijose jų veikla yra aktyvesnė ir labiau matoma. Kur tautinių bendrijų negausu, jų veikla yra mažiau pastebima. Tačiau tai nereiškia, kad tos bendruomenės yra mažiau svarbios ir mažiau reikšminga jų veikla. Būtent mažų bendruomenių, išsibarsčiusių po visą šalį, dėka yra galimybė paskleisti žinią apie tautinių bendrijų indėlį į Lietuvos kultūrą, istoriją ir visuomenės gyvenimą ir prisidėti, kad tautinės mažumos būtų labiau matomos. Galbūt tada nuo Vilniaus nutolusių regionų gyventojai daugiau sužinotų apie Vilniaus krašto lenkus, sudarančius beveik pusę šios teritorijos gyventojų, baltarusius, ukrainiečius, karaimus ir t.t.

Tam, kad žinios apie Lietuvos daugkultūriškumą būtų kuo plačiau skleidžiamos, Tautinių mažumų departamentas remia ir skatina mokyklų bendradarbiavimo projektus, kai skirtingų mokyklų moksleiviai ir mokytojai kartu įgyvendina veiklas, įprasminančias daugiakultūrę Lietuvos istoriją.

Taip pat labai svarbu, kad temos apie Lietuvoje gyvenančių tautų įvairovę būtų įtraukiamos į ugdymo programas ir nuo mažumės būtų ugdomas supratimas ir žinojimas apie šalyje gyvenančias tautines mažumas, jų indėlį į valstybės raidą, kultūrą ir istoriją.

Tautinių mažumų departamentas jau yra padaręs nemažą įdirbį – sukurta tautinių mažumų istorijos reprezentavimo koncepcija. Labai tikimės, kad ji turės tęsinį ir kad ja remiantis bus sukurtos programos, kaip būtų galima Lietuvos visuomenei pateikti informaciją apie tautinių mažumų įnašą į Lietuvos gyvenimą.

Bendraujant su tautinių bendrijų atstovais praslysta ir valstybinės kalbos klausimas. Ar tas klausimas vis aktualus, o jei aktualus, kokių pokyčių tikisi bendrijos?

Valstybinės kalbos problema įvairialypė ir labai svarbi. Lietuvoje gyve-

na tautinės mažumos, kurių lietuvių kalbos žinios ir motyvai ją išmokti yra labai skirtingi. Tačiau neabejotinai, tai pradinis ir pagrindinis kelias į sėkmingą integraciją. Tautinių mažumų departamentas nuolat tai akcentuoja ir organizuoja lietuvių kalbos kursus. Norinčių mokytis visuomet būna kelis kartus daugiau negu galime priimti. Ir tai rodo, kad poreikis mokytis lietuvių kalbos yra milžiniškas.

Kita su valstybine kalba susijusi problema yra tautinių mažumų mokyklų moksleivių lietuvių kalbos žinios. Egzaminų rezultatai rodo, kad ne visi moksleiviai gerai moka lietuvių kalbą. Tą problemą reikėtų spręsti kartu su Švietimo, mokslo ir sporto ministerija bei kitais partneriais, galbūt rengiant specialias tautinėms mažumoms skirtas valstybinės kalbos mokymo programas. Taip pat ne vieną kartą yra nuskambėjęs ir siūlymas ruošti mokytojus darbui su tautinių mažumų moksleiviais. Dabar visi pedagogai yra ruošiami bendrai, neskirstant, ar jie vėliau dėstys mokyklose, kuriose ugdomoji kalba yra lietuvių, ar tautinių mažumų mokykloje. Taigi programos ir specialių pedagogų poreikis tikrai yra.

Lapkričio 9 d. dalyvavote nuotoliniame susitikime su ESBO vyriausiuoju komisaru tautinėms mažumoms Kairatu Abrakhmanovu. Kokios temos ir kokios problemos buvo aptariamos susitikime ir kuo tos temos svarbios Lietuvai?

Susitikimo metu pristačiau Lietuvos tautinių mažumų situaciją, tarptautinių rekomendacijų įgyvendinimo pažangą, atkreipiau dėmesį į negausių tradicinių tautinių bendruomenių unikalaus ir nykstančio paveldo išsaugojimo klausimus.

Susitikime buvo aptarti ir naujosios migrantų bangos poreikiai, propagandos ir informacinių karų grėsmės, valstybinės kalbos mokymo politika ir galimybės pasiekti tautinių mažumų jaunimą per šalies švietimo sistemą.

Džiugu, kad ESBO vyriausiasis komisaras įvardino Lietuvą, kaip sektiną pavyzdį, pabrėždamas būtinybę turėti tautinių mažumų klausimams skirtą instituciją – Tautinių mažumų departamentą, ir stiprinti jos tarptautinėje erdvėje matomą ir vertinamą ekspertinį vaidmenį bei tiriamąjį potencialą.

Ir žvilgtelkime į ateinančius metus, kurie Tautinių mažumų departamentui bus ne mažiau svarbūs, nes įprastą veiklą papildo ir Karaimų metų programa? Tad kokie darbai laukia 2022-aisiais?

Vienas didžiausių ateinančių metų įvykių – Lietuvos karaimų metų programos įgyvendinimas. Tautinių mažumų departamentas kartu su Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmais, Lietuvos karaimų kultūros bendrija planuoja surengti oficialų Lietuvos karaimų metų minėjimą Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose. Kartu su Lietuvos karaimų kultūros bendrija ir Lietuvos karaimų religinė bendruomene Trakuose organizuosime tarptautinį karaimų suvažiavimą, skirtą Lietuvos karaimų metams paminėti.

Lietuvos karaimų metų programa gan įvairi. Joje daug dėmesio skiriama televizijos laidoms apie karaimus, numatyta daug parodų, tarp jų ir parodos, skirtos dailininkui Bari Egizo ir aukščiausiajam dvasininkui, orientalistui Seraja Šapšalo.

Kadangi Tautinių mažumų departamentas finansuoja ne tik tautinių bendrijų, bet ir žiniasklaidos veiklą, skleidžiant žinią apie tautines bendrijas, vertindami gautus projektus didesnį dėmesį skirsime tiems projektams, kurie bus susiję su Lietuvos karaimų metų programa ir įprasminančius Lietuvos karaimų indėlį į Lietuvos kultūrą ir istoriją. Tai bus dar vienas departamento indėlis į Lietuvos karaimų metų paminėjimą.

Kitas ne mažiau svarbus įvykis – 2022-ieji paskelbti ir Pranciškaus Skorinos metais. Tautinių mažumų departamentas ir Vilniaus miesto baltarusių klubas „Siabryna“ Vilniaus miesto Rotušėje rengia iškilmingą minėjimą, skirtą Pranciškaus Skorinos metams paminėti. Taip pat – renginių ciklą „Dvasia Skorinos čia gyva“. Tai – atminimo pagerbimas prie Pranciškaus Skorinos memorialinės lentos (Didžioji g. 19A, Vilnius), Pranciškaus Skorinos skaitymai „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės knygų tradicija“ Tautinių bendrijų namuose, pažintinė ekskursija „Pranciškaus Skorinos pėdomis Vilniuje“.

Kartu su Užsienio reikalų ministerija Vilniaus knygų mugėje planuojame surengti diskusiją, skirtą šiai asmenybei ir bendram lietuvių ir baltarusių paveldui bei jo reikšmei Europos kultūrai, o bendradarbiaudami su Gudų mokyklos draugija rengsime renginių ciklą: mokinių mokslinę-praktinę konferenciją, kūrybines dirbtuves, ekskursiją Pranciškaus Skorinos keliais.

Ir čia tik dalis planuojamų darbų.

Taigi laukia įtempti, bet įdomūs ir turiningi metai ir labai tikimės, kad pandemija neprivers daryti didelių veiklos planų pakeitimų.

Ko palinkėtumėte tautinėms bendrijoms, Tautinių bendrijų namams, departamentui ateinančiais 2022-aisiais metais?

Šiuo sudėtingu laikotarpiu, kai atsiranda kliūčių vieniems su kitais gyvai bendrauti, linkiu kitais metais neprarasti tarpusavio ryšio ir iki šiol vykdytų veiklų tęstinumo, susitelkimo tiek savos bendruomenės viduje, tiek ir tarp visų tautinių bendrijų. Ši pandemija parodė, kad visuomenė linkusi skaldytis. Tautinės bendrijos nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo visada gebėjo susivienyti ir kartu siekti bendro tikslo. Ir, žinoma, labai svarbu kiekvieno žmogaus sveikata. Tad visiems linkiu ir geros sveikatos – svarbiausio mūsų veiklos variklio.

Dėkoju už pokalbį.

Kalbino Karolina Baltmiškė

2022-ieji – Lietuvos karaimų metai

Karolina Baltmiškė

Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad 2022-aisiais sukanka 625 metai nuo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kvietimo karaimams įsikurti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, nutarė 2022-uosius paskelbti Lietuvos karaimų metais.

2021 m. spalio 27 d. Lietuvos Respublikos vyriausybė patvirtino Karaimų metų minėjimo programą. Ją parengė Lietuvos karaimų bendruomenė kartu su programoje dalyvaujančiomis institucijomis. Programos kūrimo ir jos tvirtinimo procesus koordinavo Tautinių mažumų departamentas ir Kultūros ministerija.

Metai – galimybė surasti iš naujo

„Mano giliu įsitikinimu, Lietuvos kultūra nuo senų senovės yra labai turtinga. Čia gyvenančios įvairios tautos ją jau seniai praturtino, tik dažnai apie tai užmirštama, negalvojama arba tai neleistinai netraktuojama kaip turtas, – paklausus, kuo Lietuvos kultūrą praturtins Karaimų metai, svarsto Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkė dr. Karina Firkavičiūtė. –Todėl vienas iš Karaimų metų programos tikslų ir yra priminti visiems, visų pirma moderniai Lietuvos visuomenei, apie šią jau daugiau kaip šešis šimtus metų Lietuvoje gyvenančią etnokonfesinę grupę ir naujomis priemonėmis atskleisti jos kultūrinius klodus. Jų, nepaisant šios tautos mažumo, yra daug. Būtent Lietuvoje dar gyva gimtoji karaimų kalba, normaliai funkcionuoja visi šeimos papročiai, gyvas literatūros, religinis paveldas.

Karaimų tautos istoriją Lietuvoje mes, karaimai, kuriame kasdien per savo darbus ir veiklą. Karaimų metų minėjimas suteikia daug gražių progų sukurti naujų dalykų, o taip pat pristatyti senus, giliai įsišaknijusius reiškinius.“

Kaip teigia pašnekovė, kitų metų plane surašyta daug įdomių veiklų. „Apie kiekvieną jų, manau, verta kalbėti, bet verčiau kalbėti tada, kai bus labai konkreti situacija. Dabar išskirčiau du renginius, kurių kiekvienas savaip pažymi dvi būtinas karaimų kultūros sklaidos ir puoselėjimo kryptis. Vienas jų yra nukreiptas į Lietuvos visuomenę, skirtas karaimų pristatymui ir informacijai skleisti už karaimų bendruomenės ribų. Tai bus oficialus karaimų metų minėjimas Valdovų rūmuose. Kitas skirtas labiau pačiai bendruomenei, jos tapatybės skatinimui ir vystymui – tai bus didelis tarptautinis karaimų suvažiavimas, kurį numatome surengti rugpjūčio mėnesį Trakuose, – programą apžvelgia dr. Karina Firkavičiūtė. – Žinoma, labai tikimės, kad epidemiologinė situacija Lietuvoje leis mums įgyvendinti numatytus planus.“

Per karaimų gyvenamas vietas

Daugeliui karaimai neatsiejami nuo Trakų, tad, kaip pabrėžia Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkė, didelė dalis renginių vyks šiame mieste. „Pagal preliminarų planą nemažai renginių planuojama Vilniuje ir Panevėžyje, – sako dr. Karina Firkavičiūtė, o pasiteiravus, ar sulauks dėmesio Panevėžio rajono Naujamiesčio gyvenvietė, kur gyventa nemažai karaimų ir kur dabar puoselėjamos šios tautos tradicijos, patikina, kad rengiant veiklos planą buvo bendradarbiaujama ir su Panevėžio rajono savivaldybe, ir su Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešąja biblioteka, tad jie numatė įvairiose rajono vietose vykstančių renginių, neaplenkiant ir Naujamiesčio. – Normalu, jei metų eigoje renginių ir jų organizavimo vietų sąrašą dar papildysime. Ne visi planai dar patvirtinti. Taip pat kalbame su keliomis Lietuvos ambasadomis užsienyje ir tikimės, kad žinią apie Lietuvos karaimus pavyks paskleisti ir kitose šalyse. Taigi matysime, kuriuos planus mums pavyks įgyvendinti.“

Bus pagerbtos ryškiausios asmenybės

„Pradiniuose Karaimų metų dokumentuose buvo minimos ir pabrėžiamos kelios ryškios karaimų istorijos Lietuvoje asmenybės, kuriems 2022-ieji yra jubiliejiniai metai. Jiems visiems bus skiriami vieni ar kiti renginiai, – teigia dr. Karina Firkavičiūtė, pristatydama asmenybes, kurios bus pagerbtos per ateinančius metus. – Kartu su Trakų istorijos muziejumi planuojame išleisti 2022 m. kalendorių, kuriame bus pažymėta žymiai daugiau jubiliejų, svarbių datų ir reikšmingų žmonių bei jų darbų. Norėčiau pabrėžti, kad ir paprasti žmonės, negavę jokių ryškių valstybės apdovanojimų, yra nuveikę karaimų bendruomenei neįkainojamų darbų. Tiesiog savo būdu, gyvenimu, bendravimu su kitais yra skleidę tiek geras žinias apie karaimus kitiems, tiek perdavę tą žinojimą ateinančioms kartoms. Daugiau jubiliejų bus galima rasti naujame kalendoriuje.“

Simonas Firkovičius (1897–1982) – viena iškiliausių XX a. karaimų kultūros asmenybių, karaimų tautinės tapatybės puoselėtojas, poetas, visuomenės veikėjas, vyresnysis dvasininkas. Jo indėlis užtikrinant bendruomenės ir karaimų kalbos išlikimą labai sudėtingomis XX a. sąlygomis yra neišmatuojamas. Tiek kurdamas savo gimtąja kalba, tiek jos mokydamas, nagrinėdamas, prisidėdamas sudarant solidžiausią karaimų kalbos paminklą – akademinį Rusų–lenkų–karaimų kalbų žodyną (išleistas 1974 m.) – jis padėjo esminį pagrindą tolesniam kalbos gyvenimui.

Michailas Tinfovičius (1912–1974) – karaimų poetas, visuomenės veikėjas. Baigęs Kauno universiteto teisės fakultetą, po Antrojo pasaulinio karo dirbo advokatu Raseiniuose ir Trakuose. 1934–1939 m. Panevėžyje leido žurnalą karaimų kalba „Onarmach“ (Pažanga). Šis žurnalas siekė palaikyti protėvių kalbą, kultūrą. Jame taip pat buvo plačiai atspindėtas to meto Panevėžio karaimų gyvenimas, svarbiausi bendruomenės įvykiai, buvo publikuojamos nuotraukos, spausdinama karaimų poezija. 1968–1971 m. M. Tinfovičius Trakuose buvo subūręs karaimų kraštotyros sekciją ir jai vadovavo. Ši visuomeninė organizacija aktyviai veikė nagrinėdama ir skleisdama Lietuvos karaimų kultūrą.

Vasilij Radlov (1837–1918) – rusų tiurkologijos mokyklos kūrėjas, vokiečių kilmės profesorius Wilhelm Radloff (Vasilij Radlov). Jis pirmasis Rytų Europos areale pradėjo išsamius karaimų kalbos tyrimus ir, atlikęs kelias mokslines ekspedicijas į Trakus ir Lucką, 1893–1911 m. išleido keturių tomų žodyną „Opyt slovaria tiurkskich narečij“ (Tiurkų tarmių žodyno bandymas), kuriame sukaupta daug karaimų kalbos leksikos ir kuriuo visi orientalistai naudojasi iki šių dienų.

Aleksander Dubiński (1924–2002) – karaimas tiurkologas, orientalistas, mokslų daktaras, pedagogas. Jis gimė Trakuose. Po Antrojo pasaulinio karo jis apsigyveno Varšuvoje, ten studijavo ir dirbo Varšuvos universiteto Orientalistikos institute, kur apsigynė ir daktaro disertaciją. Svarią jo mokslinės veiklos dalį sudaro karaimotyra. A. Dubinskis buvo aktyvus karaimų bendruomenių Lenkijoje ir Lietuvoje visuomenės veikėjas. Kurį laiką jis neoficialiai ėjo karaimų bendruomenės Lenkijoje dvasininko pareigas. 2022 metais sukanka 20 metų po jo mirties.

Tikisi didesnio žinomumo

„Tikimės, kad Lietuvos visuomenėje atsiras daugiau žinių ir supratimo apie karaimus, apie tai, kad tai yra tauta, tebegyvenanti Lietuvoje, turinti savo kultūrinius ypatumus, kad žodis „karaimas“ taps labiau atpažįstamu ir identifikuojamu, – atsakydama į klausimą, kokius lūkesčius puoselėja Lietuvos karaimų bendruomenė, pasitikdama 2022-uosius, sako Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkė dr. Karina Firkavičiūtė. – Taip pat nenuleidžiame rankų ir dirbame, kad mūsų valstybės administracijoje supratimas apie kultūrinę Lietuvos tautų vertę, kurios dalį sudaro ir karaimai, padidėtų, kad jiems būtų skiriama dėmesio. Ir ne vien finansinio. Labai svarbu, kad būtų suprastas tas Lietuvos tautinis turtas ir per jį ugdoma didesnė žmonių tolerancija, lankstumas santykyje su kitomis kultūromis ir su „kitais“ apskritai.“

Lietuvos totorių metus primins knygos, įamžintos atminimo vietos ir renginių gausa

Apie besibaigiančius Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metus kalbamės su Lietuvių totorių bendruomenių sąjungos pirmininku prof. dr. Adu Jakubausku.

Pradėdami kiekvieną darbą, mes visada permąstome, kokius tikslus norime pasiekti. Jūsų manymu, ar pavyko pasiekti tų tikslų, su kuriais pradėjote Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metus?

Kai kilo idėja prašyti Seimo 2021-uosius metus paskelbti Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metais, pirmasis noras buvo paskleisti daugiau informacijos apie Lietuvos totorius. Nors renginiai, kad ir rengiami pagal Vyriausybės sudarytą programą, nebuvo savaime finansuojami, reikėjo rengti atskiras jų finansavimo paraiškas, tikslas pasiektas. Manau, informacija apie Lietuvos totorius yra paskleista, o tuo pačiu pasiektas ir kitas tikslas. Anksčiau totorių bendruomenė buvo tapatinama su kita bendruomene – su karaimais. Po šių ir kitų metų, kurie paskelbti Karaimų metais, manau, tos dvi tautinės bendruomenės nebebus painiojamos. Nepaisant giminingumo, jos yra skirtingos.

Kokiais metų darbais ir renginiais norite labiausiai pasidžiaugti?

Programoje buvo numatyta beveik 40 pavadinimų projekto priemonių. Galbūt ne viską pavyko padaryti, bet padaryta tikrai nemažai.

Svarbiausias renginys buvo Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metų minėjimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose. Šį renginį organizavo Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga, Vyriausybės kanceliarija, Kultūros ministerija, Tautinių mažumų departamentas, Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Dėl pandemijos renginį teko perkelti į šiek tiek vėlesnį laiką, bet liepos 28 dieną jis įvyko. Į renginį susirinko labai daug Lietuvos totorių kultūros gerbėjų ir palaikytojų. Atėjo diplomatinio korpuso atstovai. Be abejo, Lietuvos totorių bendruomenių žmonės. Tik labai gaila, kad ateiti į šį renginį nerado laiko mūsų šalies pirmieji asmenys. Nei Prezidentas, nei Seimo pirmininkė, nei Premjerė nepagerbė Lietuvos totorių savo apsilankymu.

O renginys išties pavyko ir pa-

puošė Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metų programą.

Kitas svarbus renginys – Vilniaus universitete surengta tarptautinė mokslinė konferencija „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI a.: naujausi tyrimai“, kurioje buvo aptariami labai įvairūs Lietuvos totorių klausimai, susiję su Lietuvos totorių kultūra, istorija, kalba, raštija ir kitais dalykais.

Be abejo, labai svarbi metų programos dalis – išleisti leidiniai apie Lietuvos totorius.

Vienas jų – prof. habil. dr. Tamaros Bairašauskaitės knyga „Lietuvos totorių istorija“. Jos pristatymas įvyko spalio 27 d. Trakų pilyje. Taigi Lietuvos totoriai turi savo modernią istoriją, kurią parašė profesionali istorikė. Labai svarbu, kad ši knyga išleista ir kad prof. Tamara Bairašauskaitė rado laiko jai parašyti. Mano įsitikinimu, tai pati geriausia dovana Lietuvos totorių bendruomenei minint Seimo paskelbtus Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metus.

Lietuvos totoriams svarbus ir knygos „Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje“ vertimas į anglų kalbą.

Išsamiau susipažinti su Lietuvos totoriais padės dr. Jūratės Čirūnaitės mokslinių straipsnių rinkinys „Lietuvos totorių vardynas iki pavardžių susidarymo XVI–XVII a.“ Šis leidinys atskleidžia dar vieną Lietuvos totorių istorijos ir kultūros puslapį – mokslininkė nuodugniai atskleidė Lietuvos totorių pavardžių formavimąsi.

Nuotr. iš A. Jakubausko asm. archyvo

Profesorius dr. Adas Jakubauskas dalyvavo lapkričio 4 d. Azerbaidžano sostinėje Baku, „ADA“ universitete Lietuvos Respublikos ambasados Azerbaidžane iniciatyva buvo surengtoje konferencijoje, kurioje prisiminti totoriai, 1918–1920 metais padėję kurti nepriklausomą valstybę.

Pažinti Lietuvos totorius padės ir įgyvendinat metų programą parengtas virtualus turistinis maršrutas, kuriuo keliaudami žmonės, atsisiuntę atitinkamas programėles į savo išmaniuosius telefonus, galės gauti su ta vieta ir totorių gyvenimu susijusią informaciją.

Labai reikšmingi buvo renginiai, vykę totorių gyvenamose vietose: Raižiuose, Nemėžyje, Keturiasdešimt Totorių kaime ir kitur. Lietuvos totorius pristatančios parodos vyko Vilniuje, Trakuose ir kitose šalies vietose.

Kelias įspūdingas parodas apie Lietuvos totorius suorganizavo Motiejus Jakubauskas. Metų pabaigoje jis išleidžia knygą apie išnykusį totorių paveldą. Ji sudaryta iš įvairiuose leidiniuose publikuotos informacijos.

Reikšminga spalio 13 dieną Seime surengta Zitos Stankevičienės nuotraukų paroda apie Raižių totorius.

Taigi renginių, kuriuose buvo pristatoma Lietuvos totorių kultūra, papročiai, per šiuos metus įvyko daug ir įvairiose vietose.

Garsinant Lietuvos totorių kultūrą ir istoriją labai prisidėjo ir Užsienio reikalų ministerijos parengta programa, kurią įgyvendinant renginiai vyko Lietuvos atstovybėse tose šalyse, kuriose gyvena totorių bendruomenės ar kuriose esama istorinių sąsajų su Lietuvos totoriais. Renginiai vyko Airijoje, Lenkijoje, Azerbaidžane. Pastarosios šalies sostinėje Baku, „ADA“ universitete lapkričio 4 dieną Lietuvos Respublikos ambasados Azerbaidžane iniciatyva buvo surengta konferencija, kurioje prisiminti totoriai, 1918–1920 metais padėję kurti nepriklausomą valstybę. Konferencijoje buvo kalbama apie iškiliausius Lietuvos totorius. Tai generolą leitenantą Motiejų Sulkevičių, Azerbaidžano generalinio štabo viršininką, brolius teisininkus Leoną ir Olgierdą Kričinskius. Man teko

Nuotr. iš TMD archyvo

Trakų salos pilies muziejuje vyko paroda „Lietuvos totorių paveldas“. Joje eksponuotos totorių kultūros vertybės iš asmeninio Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininko pavaduotojo Motiejaus Jakubausko ir Trakų istorijos muziejaus archyvų, tai pat M. Jakubausko sukurti keturi Lietuvos mečečių, kurios neišliko, maketai.

garbė šioje konferencijoje skaityti pranešimą „Lietuvos totoriai – šeši istorijos šimtmečiai“.

Labai paglostė širdį, kad Azerbaidžano mokslininkai domisi Lietuvos totorių indėliu į jų krašto istoriją, bandant sukurti nepriklausomą Azerbaidžaną 1918–1920 metais.

Už pagalbą organizuojant šį renginį nuoširdžiai dėkoju ambasadoriui Egidijui Navikui ir Lietuvos diplomatams.

Programoje buvo numatytas vizitas į JAV, kur Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos totoriai įkūrė pirmąją musulmonų bendruomenę ir pirmuosius musulmonų maldos namus. Deja, dėl pandemijos ši kelionė buvo atšaukta.

Tai pandemija vis tik programą pakoregavo?

Taip, pandemija pakoregavo mūsų planus. Dėl jos dalis numatytų renginių neįvyko. Buvome numatę jaunimo sambūrį, bet to padaryti nepavyko.

Paminėjote išleistas knygas, virtualų maršrutą, kas dar primins apie šiuos metus?

Man asmeniškai apie šiuos metus primins Editos Mildažytės ir Sauliaus Pilinkaus sukurtas dokumentinis filmas „Ištikimybės žiedas“. Šio filmo premjera per Lietuvos televiziją įvyko liepos 19 dieną. Filmas parodytas geriausiu laiku, kai televizija yra labiausiai žiūrima – prieš „Panoramą“. Šis filmas buvo titruotas rusų kalba. Lietuvos ambasadorius Maskvoje Eitvydas Bajarūnas šį filmą pristatė Kazanėje – Tatarstano sostinėje. Dabar filmas titruojamas anglų kalba ir, kiek žinau, bus titruojamas arabų kalba. Filmas keliaus po pasaulį ir kaip savarankiškas produktas pasakos apie Lietuvos totorių bendruomenę.

Apie Lietuvos totoriams skirtus metus primins ir rugpjūčio 19 dieną Kaune atidengta memorialinė lenta, primenanti buvusį totorių priemiestį, Mažąją ir Didžiąją totorių gatves – dabartinės Dionizo Poškos ir Imanuelio Kanto gatvės. Tą pačią dieną Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda apie Lietuvos totorius, įnešusius savo indėlį į Lietuvos karybą.

Nuotr. iš TMD archyvo

Kaune, I. Kanto g. 24, atidengta atminimo lenta, skirta pažymėti buvusių totorių vartų bokšto ir totorių priemiesčio vietą.

Motiejus Jakubauskas šiais metais akmeniniais ženklais pažymėjo sunaikintų totorių kapinių vietas. Sovietmečiu totorių kapinės buvo labai stipriai naikinamos. Nemažai kapinių sunaikinta ir Alytaus, ir Vilniaus rajonuose. Motiejus Jakubauskas jau prieš gerą dešimtmetį buvo pradėjęs statyti memorialinius ženklus sunaikintoms kapinėms atminti. Šiemet atminimo ženklams reikalingų lėšų skyrė Kultūros paveldo departamentas prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos.

Lapkričio 20 dieną renginys, skirtas Lietuvos totoriams, vyko Kaišiadoryse. Tai vienintelis miestas, savo vardą gavęs nuo totoriško asmenvardžio – nuo XVI amžiuje čia gyvenusio karžygio ir tose vietose savo dvarą turėjusio Chašaidaro Momulevičius vardo. Tai vienas iš baigiamųjų renginių, skirtų Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metams pažymėti. Nuoširdžiai dėkoju Kaišiadorių turizmo ir verslo informacijos centrui už puikų renginį, kuriame galėjau pabendrauti su kaišiadoriečiais, pristatyti Lietuvos totorių istorijos ir kultūros epizodus. Į šį renginį atvyko ir savo knygą pristatė Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas Kęstutis Zenonas Šafranavičius, Lietuvos totorių istorijos tyrinėtojas Motiejus Jakubauskas, folkloro kolektyvas „Efsane“, vadovaujamas Elnaros Čurlu.

Tai metai išties buvo derlingi?

Taip, per šiuos metus buvo labai daug padaryta, pristatant Lietuvos totorius. Ir tai labai svarbu, nes Lietuvos totoriai yra kuklūs. Tai lemia jų auklėjimas. Gal ir etniniai dalykai?.. Ir buvo atsitikę taip, kad informacinis Lietuvos totorių laukas jau buvo labai apnykęs. Naujoji karta nelabai ką apie šios tautybės žmones ir žinojo. Per šiuos metus Lietuvos totorių bendruomenė galėjo gana įvairiapusiškai priminti apie save ir priminti savo santykius su Lietuva.

Besibaigiantys Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metai estafetę perduoda karaimams. Ko jiems palinkėtumėte?

Palinkėčiau, kad jie, kaip ir totoriai, per šiuos metus primintų apie save. Karaimų bendruomenė yra neskaitlinga, todėl labai svarbu, kad būtų prikelta istorinė atmintis apie šią bendruomenę.

Dėkoju už pokalbį.

Kalbino Karolina Baltmiškė

Lietuvos totoriai turi savo moderniai parašytą istoriją

Tokiais žodžiais Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas prof. dr. Adas Jakubauskas savo *Facebook* paskyroje pradeda informaciją apie spalio 27 d. Trakų salos pilies Didžiojoje menėje įvykusį renginį, kuriame buvo pristatytas profesorės habil. dr. Tamaros Bairašauskaitės veikalas „Lietuvos totorių istorija“. „Mano įsitikinimu, tai pati geriausia dovana Lietuvos totorių bendruomenei minint Seimo paskelbtus Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metus“, – teigia Adas Jakubauskas. Tad su veikalo autore prof. habil. dr. Tamara Bairašauskaite kalbamės apie šios knygos atsiradimo priežastis, Lietuvos totorių istorijos vingius ir klausimus, kurie dar laukia tyrinėjimų.

Nuotr. iš T. Bairašauskaitės asm. archyvo

Profesorė habil. dr. Tamara Bairašauskaitė: „Labai anksti supratau savo kilmę. Pirmiausia tuo labai rūpinosi mano tėtis. Gal man buvo kokie šešeri metai, kai tėtis pradėjo mus su sese vežioti po totoriškus kaimus.“

Gerbiama profesore, prieš porą mėnesių pristatėte ką tik išleistą veikalą „Lietuvos totorių istorija“. Galbūt jį rengdama aptikote apie Lietuvos totorius faktų, kurie Jums buvo netikėtas atradimas?

Kadangi labai daug metų domiuosi Lietuvos totorių istorija, seku naujus tyrimus, informaciją, susijusią su Lietuvos totoriais, pati esu tyrinėjusi XIX amžiaus Lietuvos totorių istoriją ir parašiusi apie tai knygą, rengiant „Lietuvos totorių istoriją“ man buvo nedaug atradimų. Tačiau nebuvo ir tikslo, kažką dar nežinomo atskleisti. Rengdama šią knygą sprendžiau kitą problemą – iki šiol nebuvo parašyta Lietuvos totorių apibendrinta istorija. Tokią istoriją yra parašę lenkai. Baltarusiai totorių istoriją buvo parašę paskutiniame XX a. dešimtmetyje, kai jau buvo galima daugiau tyrinėti tautines mažumas ir daugiau apie jas rašyti. Visi tie darbai daugiausia rėmėsi tarpukario istorikų tyrinėjimais, taip pat lenkų istorikų įdirbiu.

Lietuvių kalba buvo išleistas tik vienas veikalas. Tai Stanislovo Kričinskio tarpukariu išleista monografija „Lietuvos totoriai“, į lietuvių kalbą išversta 1993 metais. Tai buvo vienintelė monografija apie šią Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje apsigyvenusią tautinę mažumą.

Nuo to laiko, kai Stanislovas Kričinskis išleido savo veikalą, buvo atlikta naujų su totorių istorija susijusių tyrimų, išaiškinta naujų faktų. Pastaraisiais dešimtmečiais atliekama nemažai ir kontekstinių tyrimų, pradėta aktyviai tyrinėti Aukso ordos istoriją. Tuo užsiima ir Tatarstano, ir Ukrainos istorikai. Taigi atsirado galimybė parašyti naują Lietuvos totorių istoriją.

Be to, imdamasi rašyti „Lietuvos totorių istoriją“ įvertinau ir tai, kad Lietuvos gyventojai kai kurių dalykų apie totorius net nežino, nes, kaip minėjau, lietuvių kalba buvo išleistas vienintelis veikalas. Nebuvo jokio apibendrinančio leidinio ir apie naujausius tyrimus.

Rašydama šią knygą iš naujo perskaičiau skelbtus šaltinius, daug dėmesio skyriau didžiojo kunigaikščio Vytauto korespondencijai, Lietuvos Statutams, LDK kariuomenės surašymams, iš naujo vertinau istoriografijoje populiarius naratyvus, sukurtus remiantis ne visai patikimais šaltiniais, pasitelkiau ir dar nenaudotus archyvinius šaltinius, stengiausi labiau orientuotis į istorikų diskutuotus klausimus. Pavyzdžiui, istorikai iki šiol nesutaria klausimu, ar LDK laikais Lietuvos totoriai buvo bajorai. Visa tai teko permąstyti iš naujo, susintetinti iš šaltinių ir istoriografijos pasisemtas žinias. Knyga apima Lietuvos totorių istoriją nuo jų apsigyvenimo LDK iki XX amžiaus vidurio. Rašydama knygą tvirtai įsitikinau, kad totoriai į Lietuvą atkeliavo Vytauto Didžiojo laikais. Ankstesnio jų apgyvendinimo LDK nebuvo. Kunigaikščio Gedimino laikais tikrai jų gyvenviečių neatsirado.

Knygos pasirodymas nereiškia, kad tai yra paskutinis žodis apie Lietuvos totorius. Ją rašant liko neatsakytų klausimų, į kuriuos atsakymo bus ieškoma atliekant naujus tyrimus ir galbūt bus atskleisti nauji, iki šiol nežinomi faktai.

Paminėjote diskusinį klausimą dėl totorių bajorystės: tai buvo ar nebuvo Lietuvos totoriai bajorais LDK laikais?

Lietuvos totoriai bajorais tapo tik XIX amžiuje. LDK laikais jie tikrai

nebuvo bajorais. Tik kai kurios totorių grupės turėjo privilegijų, artimų bajorų privilegijoms, tačiau jos neleido totoriams visai prilygti aukščiausiam luomui.

Kokios priežastys lėmė, kad LDK laikais totoriai neturėjo bajorų statuso?

Kiekviena valstybė turi savo socialinę struktūrą, kuri susidaro iš savų gyventojų, o totoriai, kaip mes bedėliosime, buvo ateiviai, kurių pagrindinė paskirtis buvo karo tarnyba.

Be to, jie ne visi dalyvavo karo tarnyboje, dalis vertėsi užsiėmimais, būdingais neprivilegijuotoms visuomenės grupėms. Besiformuojanti bajorija, kai buvo kodifikuotos bajorų teisės ir įrašytos į statutus, nelabai norėjo matyti totorius lygius sau.

Tai gal įtakos turėjo tikėjimas?

Nekrikščionių tikėjimas taip pat tam turėjo įtakos. Perėję į krikščionybę totoriai galėjo tapti ir bajorais.

O kuo Lietuvos totoriams buvo ypatingas XIX amžius, kad jie galėjo tapti bajorais?

XIX amžius yra imperinis laikotarpis, kai svetima valstybė visus visuomenės sluoksnius integruoja į savo struktūrą. Į XIX a. Lietuvos totoriai atėjo su tais atributais, kurie buvo panašūs į bajorų statusą. Jie buvo nusipelnę karo tarnyboje, turėjo žemės, kai kas turėjo dvarų ir priklausomų valstiečių. Visa tai Rusijos imperija pripažino, kaip bajorystės kriterijų. Taigi XIX a. Lietuvos totoriai teisiškai galėjo siekti bajoro statuso, legitimuotis. Jie surinko dokumentus, kad jų protėviai valdė žemę arba kad jie patys jos turi. Taip Lietuvos totoriai įrodė savo teisę būti bajorais, o imperija tai pripažino. Nors pasiekti bajoro statuso, kaip matyti iš įvairių šaltinių, nebuvo paprasta.

XIX a. vyko du sukilimai, ar Lietuvos totoriai juose dalyvavo?

Dalyvavo, bet aktyviau dalyvavo Palenkėje gyvenantys totoriai ir pavieniai aktyvūs asmenys iš Vakarų gubernijų. Šiuose sukilimuose jie nesudarė atskirų tautinių formuočių, kokias turėjo LDK laikais. Žinoma, visa bendruomenė sukilimuose nedalyvavo, kaip nedalyvavo ir visa Lietuvos visuomenė.

Kai kurie Lietuvos totoriai, kaip ir kitų tautybių asmenys, dirbę policijoje ar tarnavę kariuomenėje, per sukilimą reiškėsi Rusijos imperijos pusėje, nes jie buvo davę priesaiką jai tarnauti.

Mes žinome, kad Lietuvos totoriai gyveno Alytaus, Vilniaus, Trakų, Vilkaviškio rajonuose, bet gal užtikote jų buvimą ir kitose Lietuvos vietose?

Nemėžio, Keturiasdešimt Totorių, Raižių kaimai, Butrimonių miestelis – tai didesnės Lietuvos totorių sankaupos, todėl tos totorių gyvenvietės labiau išliko.

Nuotr. autoriaus Šeitumero Churlu

Trakų salos pilies Didžiojoje menėje buvo pristatytas profesorės habil. dr. Tamaros Bairašauskaitės veikalas „Lietuvos totorių istorija“

Šaltiniai rodo, kad nemažai Lietuvos totorių gyveno ir miestuose. XVI a. pradžioje juos miestuose apgyvendino LDK didikai Radvilos. Tačiau miestuose nebuvo tokios sankaupos, kokia buvo kai kuriuose kaimuose, todėl ir totorių gyvenimą primenančių vietų mažai išliko.

Išties Lietuvoje vietų, kuriose gyveno totoriai, buvo žymiai daugiau, negu jų išliko iki mūsų dienų. Šiandien tų gyvenviečių ieškoma pagal kapavietes. Nustatyta, kad tokių sankaupų būta Kaišiadorių apylinkėse. Dabar spėjama, kad nemažai Lietuvos totorių gyveno prie Medininkų – dabar tai dalis Lietuvos, dalis – Baltarusijos. Ir tai rodo aptiktos totorių kapinės, nes ten, kur buvo kapinės, buvo ir gyvenvietė. Totoriai gyveno ir Biržų kunigaikštystėje. Yra užuominų, kad jie buvo įsikūrę ir Žemaitijoje, kažkur prie Varnių. Tačiau, matyt, gyveno atskiros šeimos, todėl ir nesusiformavo totoriška gyvenvietė.

Natūralu, kad dažniausiai kalbama apie tas gyvenvietes, kurios yra labiau matomos.

Į Lietuvą totoriai atkeliavo kaip karybos atstovai, o kaip vėliau keitėsi jų veikla?

Kai žmonės integruojasi į visuomenę, jie užsiima tokia veikla, kokia užsiima ir kiti tos teritorijos gyventojai.

Turime prisiminti, kad ne visi šeimos nariai ir ėjo į karą. Totorių šeimos buvo nemažos. Vadinasi, dalis žmonių turėjo imtis kitų veiklų, kurios leistų jiems pragyventi. Iš šaltinių matyti, kad dalis jų vertėsi žemdirbyste ir daržininkyste, dalis, ypač gyvenantieji miestuose, kūrė amatus. Nuo senų laikų totoriai garsėjo kaip odadirbiai. Užsiėmė ir kitais amatais. Aptikau faktų, kad totoriai nusipirkdavo teisę į muitą. Būdavo atvejų, kai ta teisė iš jų būdavo atimama.

Be to, jau XIX amžiuje dalis totorių papildė valdininkų gretas, užimdami įvairias pareigas. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje jau atsirado totorių inteligentija.

Taigi jie vertėsi ta veikla, kaip ir visa to laikmečio visuomenė. Skirtumas tik toks, kad totoriai niekada nebuvo valstiečiais.

Galbūt pastebėjote, kada atsirado mišrios šeimos?

Specialiai tos srities nenagrinėjau, bet aišku, kad mišri šeima atsiranda modernesniais laikais, XIX–XX amžiuje.

Kaip buvo ankstesniais laikais, sunku pasakyti, nes šaltiniuose moterys minimos rečiau, o jei ir minimos, dažniausiai su totoriškomis pavardėmis.

Kokių faktų pavyko užtikti, iliustruojančių totorių kalbos nykimą?

Net kalbotyrininkai negali nustatyti tikslesnio kalbos sunykimo laiko. Buvo manyta, kad nuo XVI a. totoriai nebekalba savo kalba arba jos dialektais. Galima užtikti informacijos, kad dar XVII amžiuje kai kurie totoriai mokėjo savo kalbą. Tačiau, kaip matyti iš šaltinių, XVIII amžiuje totoriai savo kalbos nebemoka, bet jie pasirašydavo arba įrašydavo dokumentuose trumpus tekstus – arabiškais rašmenimis, bet dažniausiai lenkų kalba.

Tačiau kalba per dieną nenunyksta. Sunku nustatyti, kiek laiko ja kalbama šeimose. Kai kurie tiurkų kalbų elementai išliko iki šiol. Lietuvos totoriai ir šiandien net kasdieniame bendravime vartoja kai kuriuos tiurkiškus žodžius ir sąvokas.

Profesore, bet Jūs taip pat turite totoriškų šaknų, kuo labai didžiuojasi dalis Lietuvos totorių bendruomenės narių. Gal tos šaknys ir yra svarbiausia domėjimosi Lietuvos totoriais priežastis?

Mano tėtis yra tikras Lietuvos totorius. Jo tėvai, seneliai, proseneliai buvo totoriai. Mama – lietuvė. Taigi esu pusiau totorė. Ir tai žinojau nuo mažumės.

Kai studijavau Vilniaus universitete, dėstytojai mane skatino domėtis totoriais. Tada pradėjau skaityti ir Stanislovo Kričinskio „Lietuvos totorių istoriją“. Apie juos net dariau pranešimą studentų mokslinėje draugijoje. Dėstytojas Antonas Antonovičius mane ragino gilintis į totorių raštiją. Bet man tai nebuvo įdomu. Mane labiau domino istorija. Ragino ir diplominį darbą rengti apie totorius, bet Istorijos fakulteto valdžia neleido tos temos imtis, nes, jos teigimu, tai nėra aktuali tema.

Kai prasidėjo Lietuvos atgimimas ir buvo suvokta, kad neturime jokio lietuviško leidinio, išverčiau minėtąją Stanislovo Kričinskio monografiją. Tos knygos leidybą labai rėmė Atviros Lietuvos fondas. Paskui pati pradėjau tyrinėti totorių istoriją. Mane labiausiai domino XIX amžius.

Nors mano mokslinės veiklos pagrindinė tema nėra Lietuvos totoriai, bet jais visą laiką domiuosi. Ko gero, prie tos temos ir atvedė mano pačios kilmė.

Nors dažniausiai tradicijos priklauso nuo mamos, bet gal vaikystėje vis tik matėte ir totoriškos kultūros, papročių?

Išties labai anksti supratau savo kilmę. Pirmiausia tuo labai rūpinosi mano tėtis. Be to, labai bendravome su jo šeima. Nors daug kas jau buvo iškeliavę, bet buvo seneliai, tėčio sesuo ir brolis, beje, tapęs garsiu mokslininku jūrinės radiolokacijos srityje. Gal man buvo kokie šešeri metai, kai tėtis pradėjo mus su sese vežioti po totoriškus kaimus. Lankydavomės senelių gimtinėse. Ir giminių iš tėtės pusės buvo nemažai, tad vykdavo giminės susitikimai.

Žinoma, niekas neleido man eiti į mečetę, bet tada ir veikė tik viena Raižių mečetė. Tačiau per totoriškas sueigas šį tą papasakodavo, supažindindavo su žmonėmis.

Motiejus Jakubauskas yra minėjęs, kad sunaikinta labai daug totorių kapinių? Jūsų manymu, kas tai: sovietinės valdžios nuostatų pasekmė ar natūralus procesas?

Išties sunaikinta labai daug kapinių. Minėjau Kaišiadorių rajoną. Dar apie 1960-uosius žmonės, ardami žemę, išardavo totorių antkapinius akmenis. Vadinasi, kapinės buvo sunykusios dar anksčiau.

O kodėl sunaikino? Manau, kad tos kapinės nerūpėjo nei tų vietų gyventojams, nei valdžiai.

Apskritai, Lietuvoje apie totorius žmonės ir dabar nelabai ką žino. Dažnai apie Lietuvos totorius paklausiu savo studentų, bet daugumą jų apie juos beveik nieko nėra girdėję. Mokykloje to nemoko, vadovėliuose tik keliomis eilutėmis užsimenama.

O kai nežinai, tai ir nesidomi.

Be to, sovietmečiu buvo naikinamos ne tik totorių kapinės. O kiek kapinių sunaikinta plečiant miestus ir gyvenvietes? Vilnius juk beveik ant kaulų pastatytas. Daugybė kapinių neišliko.

Net ten, kur išlikusios gyvenvietės, ne visada žinoma, kur buvo kapinės. Nors XIX a. tos kapinės dar buvo.

Tikriausia nebuvo kultūrinės sąmonės – aptverti kapines ir išsaugoti. Kitų šalių didmiesčiuose senos kapinės išsaugomos net miesto viduryje. Tiesa, ir Vilnius dalį išsaugojo.

Ko gero, tokio požiūrio formavimui įtakos turėjo ir ideologinis momentas. Kai norima ištrinti istoriją, ji trinama visais įmanomais būdais.

Kadangi įsikalbėjome apie sovietmetį, o totoriai ar išgyveno tremtį?

Taip. Nors mokslinių tyrimų apie tai mažoka, bet rašydama knygą „Lietuvos totorių istorija“, straipsniuose apie XX amžių ir archyvinėje medžiagoje užtikau paminėjimų, iš kurių galima spręsti, kad Lietuvos totoriai išgyveno ir tremtį, ir repatriaciją.

Visai neseniai sužinojau, kad Lietuvos ypatingajame archyve yra nemažai totorių, kurie dirbo tarpukariu, o sovietmečiu buvo ištremti arba sušaudyti, bylų. Iš užmaršties ištraukta tik viena kita byla. Baltarusiai taip pat randa informacijos apie totorių suėmimus, trėmimus, sušaudymus.

Totorių bendruomenė turėjo nemažai aktyvių žmonių, kurie buvo nepageidautini ano meto valdžiai. Vyko baisūs dalykai, bet totorių bendruomenė, palyginti, buvo maža, jie mažiau ir matomi.

Dėkoju už pokalbį

Kalbino Justė Brigė

Latviški motyvai puošia „Vėžliuko“ sieną

Rugsėjo 21 dieną Vilniaus latvių draugija pakvietė į Latvių gatvę Vilniuje paminėti Baltų vienybės dieną. Šio renginio metu buvo pristatytas literatūrologės Viktorijos Jonkutės ir grafikos dizainerio Tado Bujanausko projektas „Latvių gatvės poetika“, kurį įgyvendinant ant darželio-mokyklėlės „Vėžliukas“ sienos buvo sukurtas sieninis piešinys latviška tematika.

Piešinyje matyti stilizuoti Rygos miesto fragmentai ir žymių, su Lietuva susijusių latvių poeto Janio Rainio ir Knuto Skujenieko atvaizdai.

Renginyje dalyvavo piešinio autoriai, poetas Vladas Braziūnas, vertėja Emija Grigorjeva, muzikos atlikėja Agota Zdanavičiūtė-Bėkštė.

Susirinkusiuosius pasveikino Latvijos Respublikos ambasados, Vilniaus latvių draugijos, Žvėryno bendruomenės, Vilniaus miesto savivaldybės atstovai.

Projektą iš dalies finansavo asociacija LATGA ir Latvijos Respublikos ambasada Lietuvoje.

TNB inf.

Nuotr. iš Vilniaus latvių draugijos archyvo

Minint Baltų vienybės dieną ant darželio-mokyklėlės „Vėžliukas“ sienos buvo sukurtas sieninis piešinys latviška tematika.

EK pristatė pirmąją ES kovos su antisemitizmu ir žydų gyvenimo puoselėjimo strategiją

Europos Komisija (EK) spalio mėnesį pristatė pirmąją ES kovos su antisemitizmu ir žydų gyvenimo puoselėjimo strategiją. Atsižvelgiant į nerimą keliantį antisemitizmo plitimą Europoje ir už jos ribų, strategijoje numatyti veiksmai, kuriais siekiama užkirsti kelią visų formų antisemitizmui ir kovoti su juo, saugoti ir puoselėti žydų gyvenimą ES, taip pat šviesti apie Holokaustą, jį tyrinėti ir atminti.

Pagrindinės strategijos priemonės:

Užkirsti kelią visų formų antisemitizmui ir kovoti su juo. Devyni iš dešimties žydų mano, kad jų gyvenamojoje šalyje antisemitizmas išaugo, o 85 proc. mano, kad tai rimta problema. Reaguodama į tai, EK telks ES lėšas ir padės valstybėms narėms rengti ir įgyvendinti savo nacionalines strategijas. EK padės sukurti Europos patikimų pranešėjų ir žydų organizacijų tinklą, kad būtų pašalintos neteisėtos neapykantą kurstančios kalbos internete. Ji taip pat rems naratyvo, nukreipto prieš antisemitinį turinį internete, parengimą. Europos Komisija bendradarbiaus su šio sektoriaus atstovais ir IT bendrovėmis, kad internete būtų užkirstas kelias neteisėtai demonstruoti nacistinius simbolius, suvenyrus, literatūrą ir tuo prekiauti.

Saugoti ir puoselėti žydų gyvenimą ES. 38 proc. žydų svarstė emigracijos galimybę, nes nesijaučia saugūs ES. EK skirs ES finansavimą geresnei viešųjų erdvių ir religinių apeigų vietų apsaugai. Kitas kvietimas teikti paraiškas bus paskelbtas 2022 m., kad būtų sutelkta 24 mln. eurų. ES valstybės narės taip pat raginamos pasinaudoti Europolo parama kovojant su terorizmu tiek internete, tiek realiame gyvenime. Siekdama puoselėti žydų gyvenimą, EK imsis priemonių žydų paveldui apsaugoti ir informuotumui apie žydų gyvenimą, kultūrą ir tradicijas didinti.

Šviesti apie Holokaustą, jį tyrinėti ir atminti. Šiandien kas dvidešimtas europietis nėra girdėjęs apie Holokaustą. Siekdama išsaugoti atminimą, EK rems vietų, kuriose vykdytas Holokaustas, tinklo sukūrimą. EK taip pat rems naują jaunųjų Europos ambasadorių tinklą Holokausto atminimui puoselėti. Panaudodama ES lėšas, EK, kartu su ES valstybėmis narėmis ir mokslinių tyrimų bendruomene, rems šiuolaikinio antisemitizmo ir žydų gyvenimo tyrimų Europos centro steigimą.

Strategija bus įgyvendinama 2021–2030 m. EK ragina Europos Parlamentą ir ES Tarybą remti strategijos įgyvendinimą. ES valstybės narės jau įsipareigojo užkirsti kelią visų formų antisemitizmui ir su juo kovoti, pasitelkusios naujas nacionalines strategijas arba priemones pagal esamas nacionalines strategijas ir (arba) veiksmų planus dėl rasizmo, ksenofobijos, radikalėjimo ir smurtinio ekstremizmo prevencijos. Nacionalinės strategijos turėtų būti priimtos iki 2022 m. pabaigos, o EK jas įvertins iki 2023 m. pabaigos.

EK inf.

Premjerė: Holokaustas – mūsų visų randas, kuris išliks net keičiantis kartoms

Lapkričio 25 d. Ministrė Pirmininkė Ingrida Šimonytė lankėsi koncerte, skirtame paminėti 80-ąsias Holokausto pradžios Lietuvoje metines ir Kauno IX forte nužudytų Berlyno, Frankfurto, Miuncheno, Vienos ir Vroclavo žydų atminimą. Valdovų rūmuose styginių kvartetas „Chordos“ atliko retai skambančių žydų kompozitorių kūrinius.

„Tarp visų tragedijų istorijoje Holokaustas užima ypatingą vietą“, – kalbėjo Ingrida Šimonytė koncerte, skirtame paminėti 80-ąsias Holokausto pradžios Lietuvoje metines ir Kauno IX forte nužudytų Berlyno, Frankfurto, Miuncheno, Vienos ir Vroclavo žydų atminimą.

„Apie istoriją galima kalbėti kaip apie melodiją. Kartais ji būna ramesnė, kartais – dramatiška; būna akimirkų, kai ją galima atlikti tik crescendo arba, priešingai, užsitęsia tragiškos tylos akimirkos. Tarp visų tragedijų istorijoje Holokaustas užima ypatingą vietą. Matėme, kad neapykantos bomba gali sprogti net Europoje. Net kai sakomos kalbos apie brolybę, humanizmą ir meilę kitiems. Neapykanta yra linkusi augti nepastebimai, jei niekas nekreipia dėmesio į subtilias jos apraiškas. Neapykanta yra virusas. Ne mažiau pavojingas nei bet kuris kitas. Kiekvienas iš mūsų yra atsakingas už tai, kad ji neplistų. Užtikrinant, kad tokios tragedijos niekada nepasikartotų.

Kaip pažymi lenkų mąstytojas Zygmuntas Baumanas, Holokaustas turi ir tylesnį, bet viltingą motyvą: buvo ne tik budeliai, abejingi stebėtojai, bet ir tie, kurie išliko žmonėmis. Kaip sakė Baumanas, „Nesvarbu, kiek žmonių pasirinko moralinę pareigą, o ne savisaugos racionalumą, svarbu tai, kad kai kurie tai padarė. Blogis nėra visagalis. Jam galima atsispirti. Keleto, kurie priešinosi, liudijimas sugriauna savisaugos logikos autoritetą. Tai parodo, kas tai yra galiausiai: pasirinkimas“.

Taip pat svarbu prisiminti, kad 5000 žydų iš Berlyno, Frankfurto, Miuncheno, Vienos ir Vroclavo, kurie prieš 80 metų buvo ištremti į IX fortą ir nužudyti, nėra tik statistiniai skaičiai. Kiekviena iš aukų – tai neapsakoma asmeninė tragedija, skausmas ir prarastos galimybės mylėti, kurti, gyventi. Sunku įsivaizduoti, koks būtų pasaulis šiandien, jei Holokausto metu nebūtume praradę tiek daug talentingų kūrėjų. Pasaulis tapo skurdesnis, neteko unikalių spalvų. Tai mūsų visų randas, kuris visada išliks. Net keičiantis kartoms. Ir jis neturi išnykti, nes privalome prisiminti ir neleisti, kad tragedijos pasikartotų.

Mes negalime pakeisti istorijos, bet jos atminimas gali pakeisti mūsų dabartį. Labai simboliška, kad šiandien mėginame tęsti melodiją, kuriai grėsė sunaikinimas. Muzika šiandien vėl jungia ne tik tautas, bet ir dabartį bei praeitį.

Sakoma, kad kompozitoriai nemiršta tol, kol gyvuoja jų muzika. Muzika, kurią girdėsime šiandien, padeda pagerbti žydų kompozitorių, kurių gyvenimas buvo susijęs su Lietuva, atminimą ir pasidžiaugti jų talentu bei palikimu. Ji užkariauja nebūtį ir patvirtina, kad kūrybiškumas prasiveržia per visas kliūtis į Amžinybę“, – sakė Vyriausybės vadovė.

Lapkričio 24–25 d. Vilniuje ir Kaune lankėsi Austrijos, Lenkijos ir Vokietijos atstovai iš Berlyno, Miuncheno, Vienos ir Vroclavo miestų, jie dalyvauja renginiuose, kurie skirti prieš 80 metų Kauno IX forte nužudytų penkių tūkstančių šių miestų žydų atminimui pagerbti.

Lapkričio 25 d. Kauno IX forto muziejuje buvo surengta Holokausto aukų pagerbimo ceremonija ir diskusija Holokausto atminties klausimais. Minėjimas prasidėjo vainikų padėjimo ceremonija, vyko ekskursija su gidu po Kauno IX forto muziejų, surengtos apskritojo stalo diskusijos, kuriose dalyvavo istorikai, Berlyno, Miuncheno, Vienos ir Vroclavo delegacijos.

Šį vizitą organizavo Vyriausybės kanceliarija, Užsienio reikalų ministerija, Kauno IX forto muziejus, Mozės Mendelsono fondas (Vokietija) ir Vokietijos ambasada Lietuvoje.

1941-ųjų metų lapkričio 25 ir 28 dienomis nacistai ir jų vietiniai padėjėjai Kauno IX forte nužudė apie penkis tūkstančius žydų, atvežtų iš Berlyno, Frankfurto, Miuncheno, Vienos ir Vroclavo. Iš viso Kauno IX forte buvo nužudyta apie 50 tūkstančių Lietuvos ir užsienio žydų.

Parengta pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės pranešimą

80-ųjų Holokausto pradžios Lietuvoje metinių baigiamieji renginiai Telšiuose

Tautinių mažumų departamento direktorė dr. Vida Montvydaitė gruodžio 9 dieną dalyvavo Telšiuose vykusiuose šiais metais minimų 80-ųjų Holokausto pradžios Lietuvoje metinių renginiuose.

Juos organizavo Žemaičių muziejus „Alka“, Telšių rajono savivaldybė ir Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti ir skaudiems istoriniams įvykiams atminti, Holokausto aukoms pagerbti.

Departamento direktorė dr. Vida Montvydaitė dalyvavo Telšiuose vykusiuose šiais metais minimų 80-ųjų Holokausto pradžios Lietuvoje metinių renginiuose.

Rainiuose vykusioje „Atminties kelio“ eisenoje dalyvavo Izraelio Valstybės, Jungtinių Amerikos Valstijų, Vokietijos Federacinės Respublikos ambasadoriai, Kanados ambasados Laikinasis reikalų patikėtinis, Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės pirmininkė, Telšių rajono savivaldybės meras, Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinių okupacinių rėžimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti vykdomasis direktorius, Kultūros ministerijos, Tautinių mažumų departamento, Telšių rajono savivaldybės atstovai, Telšių „Žemaitės“ gimnazijos, Telšių „Germanto“ progimnazijos, Telšių „Ateities“ progimnazijos, Viešvėnų pagrindinės mokyklos moksleiviai ir mokytojai. Po eisenos Telšių Ješivoje pristatyta paroda „Mozės klajonės. Pradžia“, kurios mecenatas ir iniciatorius – Tautinių bendrijų tarybos pirmininkas Daumantas Todesas. Tarptautinės komisijos išleistą knygą „Holokaustas Lietuvos provincijoje 1941 metais“ pristatė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro generalinis direktorius dr. Arūnas Bubnys. Jautrius pasirodymus surengė Telšių savivaldybės Žemaitės teatras bei ansamblis „Klezmer Klangen“.

Minėjimai vyko pirmą kartą renginiams duris atvėrusioje Telšių ješivoje. Ypač smagu prisiminti, kad kasmet teikiama tradicinė Tautinių mažumų departamento padėka vietos savivaldos įstaigoms už jų išskirtinį dėmesį ir paramą tautinių mažumų kultūros, paveldo ir atminties įamžinimo projektams, šiemet atiteko Telšių rajono savivaldybei ir jos merui Kęstučiui Gusarovui už Telšių ješiboto pastato išsaugojimą ir pritaikymą edukacinėms, visuomeninėms, kultūrinėms veikloms. Jaunųjų rabinų iniciatyva 1873 m. įkurtas Telšių ješibotas pasaulyje buvo viena didžiausių ir garsiausių rabinų ir žemesnių žydų dvasininkų mokyklų, kur studijavo, tobulinosi iki 500 rabinų iš viso pasaulio. Šis vertingas Lietuvos nekilnojamojo kultūros paveldo objektas 2020 m. rudenį, Telšių rajono savivaldybei įgyvendinant projektą „Telšių ješiboto pastato išsaugojimas, pritaikant edukacinėms ir kitoms veikloms“, buvo restauruotas ir atkurtas senojo pastato istorinis autentiškas vaizdas.

TMD inf.

Liepijų mokyklos moksleiviai pagerbė Lietuvos žydų genocido aukų atminimą

Diana Paulauskienė

Šiemet rugsėjo 23 d. minėjome Lietuvos žydų genocido aukų atminimo dieną. Būtent1943 m. rugsėjo 23 d. buvo likviduotas Vilniaus žydų getas.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis, iki Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje gyveno apie 208 tūkst. žydų tautybės gyventojų, iš jų apie 195 tūkst. buvo sunaikinti Antrojo pasaulinio karo metais. Ne išimtis ir Plungės rajono Platelių apylinkės.

Liepijų mokyklos Platelių skyriaus 6 ir 10 klasių mokiniai, vadovaudami mokytojų Emilijos Valančienės ir Dianos Paulauskienės, kartu su Žemaitijos nacionalinio parko etnografe Aldona Kuprelyte aplankė masinę žydų kapavietę Laumalenkose, Beržoro kaime.

Pagerbiant žuvusiuosius buvo perskaitytas žydaitės iš Darbėnų Esteros

Kvelerytės autentiškas dienoraščio tekstas. Labai jautriai mergaitės išgyvenimus perteikė 10 klasės mokinė Milena Jankūnaitė. Istorijos mokytoja Emilija Valančienė papasakojo apie Darbėnuose gyvenusių žydų tautos vaikų likimus. Etnografė Aldona Kuprelytė jautriai pasidalijo istorijomis apie Platelių apylinkėse gyvenusius žydus. Mokytoja Diana Paulauskienė perskaitė Žydų tautos „Kadišo" maldą mirusiems ir su dešimtoku Matu Puidoku sugiedojo žydišką giesmę „Šalom", kuri reiškia linkėjimą ramybės ne tik į amžinąjį gyvenimą išėjusioms tragiškai žuvusioms vėlėms, bet ir ramybės ieškantiems visiems gyviesiems. O giesmė „Dieve, arčiau Tavęs" visus suvienijo širdimi pajusti to laikotarpio šiurpius įvykius.

Nuotr. autorė Diana Paulauskienė

Liepijos moksleiviai aplankė masinę žydų kapavietę Laumalenkose

Vokietijos veiksnys Lietuvos laisvės byloje 1917–1923 metais

Prof. dr. Valdas Rakutis

Lietuvos laisvės kovų laikotarpis yra plačiai nušviestas ir tirtas tiek tarpukario, tiek šiuolaikinės, atkurtos Lietuvos istorikų. Yra ir studijų, ir publikuotų šaltinių. Didelio rezonanso visuomenėje sulaukė Vokietijos archyvuose surastas Vasario 16 dienos Nepriklausomybės akto originalas.

Žinoma, tokio svarbumo įvykiai yra palyginti gerai žinomi visuomenėje, informaciją pateikia ne tik mokslininkai, bet ir mokslo populiarintojai. Ypač džiugu, kad yra sukurti ir keli meniniai bei dokumentiniai filmai. Tačiau Vokietijos veiksnys šioje laisvės byloje yra atskleistas nepakankamai, kažkur šalia pagrindinio pasakojimo, paraštėje, tarsi nenoromis. Suprantama, kad įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę Lenkija stengėsi pateikti Lietuvos valstybę kaip Vokietijos sukurtą marionetinę valstybę, taip pagrindžiant savo pretenzijas į LDK valstybingumo tąsą. Todėl Lietuvos valstybės kūrėjai stengėsi neakcentuoti Vokietijos pagalbos, ypač po Neumano–Zaso bylos, gerokai sukomplikavusios iki tol labai

Nuotr. iš autoriaus asm. archyvo

Prof. dr. Valdas Rakutis: „Vokietija, jos kariai ir diplomatai sudarė sąlygas atsikurti ir sustiprėti Lietuvos valstybei ir jos kariuomenei. Be šios pagalbos Lietuvos būtų laukęs Baltarusijos likimas, tampant Sovietų Sąjungos ar besikuriančios Lenkijos dalimi."

intensyvius ir abipusiai naudingus santykius ir prekybinius ryšius. Nepalanki Vokietijai tradicija išliko ir vėliau.

Tačiau toks siekis nebuvo priimtinas nei likusiems Prūsijos gyventojams ir jų palikuonims, nei Lietuvos vokiečiams, kurie jautė ir jaučia didelę neteisybę dėl jiems priskirtų nusikaltimų ir prilipdytų etikečių. Todėl šiame į didelį moksliškumą nepretenduojančiame, bet problematiką aktualinančiame straipsnyje pabandysime nubrėžti kelis akcentus, tikrąjį mokslą paliekant monografijai ar net jų serijai.

Kaip yra žinoma, senoji Lietuvos valstybė buvo sunaikinta ne per Liublino aktus, kaip yra galvojama kaimyninėje Latvijoje, ar gegužės 3 dienos konstituciją, kaip yra teigiama kai kurių lenkų ir lietuvių tyrinėtojų, bet per tris padalijimus, vykusiais 1772, 1793 ir 1795 metais. Šiame procese dalyvavo Rusijos ir Austrijos imperijos bei Prūsijos karalystė. Nepaisant visų bandymų, Lenkijos ir Lietuvos valstybei atgauti savo

nepriklausomybę, šių trijų valstybių bendras interesas išlaikyti užgrobtas teritorijas neleido laimėti nė vienam sukilimui, sutrukdė mums palankią Napoleono invaziją ir iki pat 1914 metų likome okupuoti be vilties atgauti turėtą nepriklausomybę.

Padėtis ėmė keistis, kai prasidėjo Didysis karas, kuriame iki tol iš esmės susitarti gebėjusios imperijos stojo į žūtbūtinį karą, kuris įgavo ilgalaikio konflikto pobūdį, nustekeno visus šio karo dalyvius. Tokiu būdu susidarė prielaidos žuvusio valstybinio darinio atgimimui, tegu ir naujais pavidalais.

Vyraujantis vaidmuo šiame atgimimo procese teko lenkų tautai. Nors padalyta tarp atskirų okupacinių zonų (lenk. *Zabory*), bet jungiama valstybinės tradicijos ir katalikų tikėjimo jungties, lenkų tauta jau prieš karą sugebėjo sukurti struktūras, stiprinusias nepriklausomybės nuotaikas ir rengusias vadovaujančius kadrus ateities kovoms. Austrijos–Vengrijos valstybės struktūros neįvertino lenkų gebėjimo organizuotis ir leido kurtis nacionaliniams lenkų dariniams savo kariuomenėje, žinomiems legionų vardu. Tokiu būdu prieškarinės nedidelės organizacijos rado formą, kaip išgyventi ir stiprėti karo sąlygomis, tapdamos svarbiu, galinčiu lemti karo baigtį veiksniu. Buvo gautos tam tikros garantijos, kad Trilypės sąjungos sudėtyje atsiras ir Lenkija. Įvertindamos potencialą ir pavojus, nacionalinius lenkų dalinius ėmė formuoti ir Rusijos valstybė, po 1917 metų ieškojusi naujo indentiteto pokariniame pasaulyje. Stiprėjanti lenkų valstybė, iš pradžių tarsi palanki Austro–Vengrijai, ilgainiui tapo rimta jėga, nes buvo naudinga Prancūzijai, palaipsniui praradusiai sąjungininką Rusijos asmenyje. Tokiu būdu lenkų ir vokiečių interesai ėmė iš esmės skirtis.

Vokietijos imperijai Didysis karas atrodė kaip galimybė savo karinį technologinį potencialą, puikios edukacinės sistemos išugdytą visuomenę paversti absoliučiai vyraujančia jėga Europoje. Žinoma, svarbiausi įvykiai vyko Vakaruose, tačiau didžiausias realus pasiekimas įvyko Rytuose. Mat nors Vokietijai pavyko užimti didžiąją dalį Belgijos ir nemažą Prancūzijos teritoriją į šiaurę nuo Paryžiaus, iš esmės tai nieko nedavė, nes gavusios paramą abi šios valstybės laikėsi ir galėjo tikėtis pergalės, kad ir kaip buvo sunku. Tuo tarpu Rusiją ištiko visiškas krachas, ir Vokietija galėjo tikėtis užimti didžiules teritorijas Rytuose, taip užtikrindama savo prieškarinių apetitų patenkinimą ir sukurdama Pangermanistų sąjungos ir kitų konservatyvių organizacijų trokštamą Lebensraum'ą. Šios teritorijos pagrindą sudarė 1915 metų sėkmingos karinės kampanijos metu užimtos žemės, perduotos laikinai karinės vadovybės rytuose žiniai – Ober Ost`ui (Oberbefehkhaber Ost – Vyriausiai kariuomenės rytuose vadovybei), kurio centras buvo Kaune. Artimiau susipažinus su užimtomis žemėmis, Vokietijos karinis strategas generolas Erichas Liudendorfas pastebėjo, kad užimtos žemės nėra stipriai susijusios su Rusija, išlaikiusios savo senas etnines–konfesines bendruomenes ir istorinę sąmonę, iš kurios būtų galima kurti tam tikras struktūras, kurios savo ruožtu galėtų pasitarnauti būsimos didžiosios Vokietijos plėtrai ir naujų teritorinių darinių kristalizavimui. Juk Vokietijos imperija buvo federacinė valstybė, kuri savo sandaroje sėkmingai integravo istorinių valstybių tradicijas, susiejant viską ideologine vokiečių tautos jungtimi ir monarchine tradicija. Tuo metu buvo svarbu išsaugoti dinastinius ryšius su Hohencolernų dinastija, kad ir nepagrindine linija. Vis tik reikėjo geriau pažinti vietines sąlygas, nepadarant klaidų, galėsiančių niekais paversti visą valstybių kūrimo darbą.

Ober Osto atveju padėtis nebuvo tokia vienareikšmiška. Nelikus rusiškos biurokratijos, visoje teritorijoje vyravo iš esmės lenkiška dvarų kultūra, kuria pasirėmus buvo galima nesunkiai sukurti reikalingas teritorines ir atstovaujančias struktūras, reprezentuojančias įvarius teritorinius darinius. Tačiau šis tuo metu įtakingas sluoksnis visiškai netiko germanizacijai, demonstruojant valstybines Lenkijos aspiracijas jau 1915 metų pabaigoje. Nors šiaip Lenkijos idėja buvo priimtina (pirmoji nauja sukurta į tvarumą pretenduojanti naujosios Vokietijos struktūra buvo marionetinė Lenkijos karalystė), ji neturėjo būti akcentuojama teritorijose, kuriose lenkų dominavimas buvo trukdis vokiečių planuojamai plėtrai. Nors ypatingą dėmesį naujiesiems šeimininkams rodė vietiniai žydai (jie mokėjo giminišką vokiečių kalbai jidiš kalbą ir galėjo greitai sukurti reikalingas biurokratines struktūras), ilgalaikėje perspektyvoje tai neatrodė patraukliai. Todėl buvo nuspręsta pagrindiniu akcentu laikyti Lietuvos valstybės idėją, kuri buvo istorinė, turėjo savo teises, tačiau tuo metu silpna lietuvių etnokonfesinė grupė nedemonstravo jėgos, kuri galėtų trukdyti E. Liudendorfo numatomai Vestfalijos valstiečių kolonizacijai derlingose ir gražiose Lietuvos žemėse.

Kita vertus, naujoji Lietuva buvo priimtina ir vietiniams lenkams, ir žydams, ir baltarusiams. Toks strateginis paskaičiavimas leido vokiečiams uždegti žalią šviesą kontroliuojamam Lietuvos valstybės atkūrimui. Lietuvių akimis tai buvo vienintelė reali galimybė atkurti Lietuvos autonomiją ar net dalinį valstybingumą. Žinoma, Petrograde susikūrusi Lietuvių taryba, priimta kunigaikščio Lvovo 1917 m. kovo mėnesį, pakėlė Lietuvos klausimą į politinį lygį, tačiau Rusija Lietuvos fiziškai nevaldė. Tuo metu Lenkija

ir Lietuva dar nebuvo viena kitos vertinusios rimtai, nes nebuvo nei vienos, nei kitos. Antantės sąjungininkų vizijose neabejotinai dominavo buvusios Rusijos imperijos išsaugojimas, tegu ir po vasario revoliucijos. Kaip tik 1917 metų balandžio pradžioje Vokietijos imperijos Užsienio reikalų ministerijos dokumentacijoje atsiranda byla „Russland: Litauen Ob-Ost“.

Naujoji vokiškoji Lietuva per 1917 metus išgyveno tam tikrą evoliuciją. Esminiai pasitarimai vyko liepos–rugpjūčio mėnesiais. Reikėjo nutarti, kokia bus naujojo darinio santvarka, sienos, autonomijos laipsnis, sąsajos su praeitimi. Reikia pastebėti, kad tų sąsajų nebūta per daug, nes nuo 1422 metų siena su Lietuva mažai kito, o 1795 metais sukurta naujoji Rytų Prūsija ypatingo entuziazmo vietiniams gyventojams nekėlė.

Valstybę turėjo valdyti imperijos interesus užtikrinantis vietininkas ir vietinius gyventojų interesus užtikrinanti atstovybė. Labiausiai tikėtina vietininko forma – monarchas (karalius, hercogas, didysis kunigaikštis ar kunigaikštis), o atstovybė – vokiškose žemėse įsitvirtinusi Landrat`o institucija, lietuviškai vadintina Taryba, ne Seimu ar Seimeliu, kaip tai siekė padaryti Respublikos tradicijų šviesoje Lenkija. Iš pradžių teritorine prasme norėta visą Lietuva vadinti Ober Ostą, tačiau vėliau buvo nuspręsta daryti smulkesnius, labiau su vietinėmis tautomis susijusius darinius. Autonomijos požiūriu vokiečiams rūpėjo užsienio ryšiai ir kariuomenė, kitus klausimus patikint vietinėms žemėms. Sunkiau buvo su tradicijomis, todėl geriausia buvo paremti nepriklausomos Lietuvos valstybės ir lietuvių aspiracijas, kurios buvo labiau įtikinančios, istoriškai nuoseklios, silpninančios lenkiškos kultūros stiprėjimą ir nepavojingos germanizacijai, kaip kad buvo įprasta stebėti Prūsijos Lietuvoje.

Nuotr. autorė Giedrė Maksimovicz Alkemą

Vilniaus Vingio parko pakraštyje esančiose kapinėse ilsisi 1,3 tūkst. vokiečių ir 900 kitų valstybių karių, žuvusių per Pirmąjį pasaulinį karą.

Reikia pastebėti, kad toks darinys buvo labai palankus lietuviams, nors ilgalaikėje perspektyvoje daugiausiai atliepiantis vokiečių interesus. Toks planas turėjo ir svarbų momentinį efektą – buvo galima dėti ant stalo neišvengiamose vokiečių – rusų taikos derybose, panaši architektūra pilnai atitiko visą vokiškosios Rytų Europos viziją.

Nepaisant gana patrauklios pokarinės provokiškos Lietuvos vizijos, ji turėjo silpnų pusių. Pirmiausia, vokiečių vykdoma politika Lietuvoje buvo grubi, nepagarbi, diskriminuojanti ir net nusikalstama. Ypač kentėjo Vilniaus gyventojai, turėję išgyventi iš kortelių, kurios neužtikrino net būtino minimumo. Visa Vokietija badavo, tačiau lietuviai įsigudrindavo maisto produktais apsirūpinti patys, o jų gaudymas jokio racionalaus paaiškinimo neturėjo.

Antra, lietuviai jautė, kad jais ir jų istorija yra naudojamasi, buvo suprantama, kad bendraujant su vokiečiais yra išduodama pati nepriklausomybės idėja. Juk ilgą laiką Vokietija buvo svetimas, o karo metu net priešiškas kraštas, nes Didžiosios Lietuvos lietuviai tarnavo išimtinai Rusijos kariuomenėje. 17–18 tūkstančių Lietuvos žmonių sėdėjo karo belaisvių stovyklose. Dvaro atstovams, tiek bajorijai, tiek dvaro aplinkos žmonėms, vokiečiai nepatiko dėl blogėjančių lenkų–vokiečių santykių. Trūko sluoksnio, kuris galėtų vokiečius ir lietuvius apjungti. Tarp vokiečių buvo nemažai protestantų, taigi bažnyčia taip pat netapo jungtimi su katalikiška Lietuva.

Žinoma, per ilgus okupacijos metus vokiečių žinios apie Lietuvą tapo išsamesnės. Pasyviame fronte esantys kariai, kurie prieš tarnyba buvo daugiau ragavę mokslo, susipažino su krašto kultūra, istorija, gamta, pramoko lietuviškai, tačiau trūko panašaus proceso lietuvių pusėje. Prūsijos Lietuvos kariai, kurie dėl gebėjimo suprasti kalbą buvo paskirti administruoti miestelius ir gyvenvietes neužmezgė didesnio kontakto su vietiniais dėl savo pareigų pobūdžio, Didžioji ir Mažoji Lietuva liko viena kitos atžvilgiu priešiškos iki pat karo pabaigos. Tuo tarpu lietuvių bendradarbiavimas su Vokietijos atstovais išliko konstruktyvus, dalykiškas, pragmatiškas. Lietuvių pusėje pagrindinis lyderis buvo Antanas Smetona, palaikęs santykius su okupacine krašto valdžia.

Kokie gi asmenys buvo šio bendradarbiavimo ar tiksliau politikos centre Vokietijos pusėje? 1916

Minint Vokietijos tautinio gedulo dieną Vilniaus Vingio parke vokiečių karių kapinėse surengta ceremonija Pirmojo pasaulinio karo aukoms pagerbti.

metų rugpjūčio mėnesį iš Lietuvos į naujo paskyrimo vietą išvyko Paulius von Hindenburgas ir Erichas Liudendorfas, nuo1917 metų tapę vyriausiaja visos Vokietijos kariuomenės vadovybe ir neformaliais kovojančios valstybės lyderiais. Dėl ankstesnio įdirbio, rusų kalbos mokėjimo ir domėjimosi ne tik kariniais, bet ir politiniais klausimais Ėrichas Liudendorfas ir toliau išliko svarbia figūra Lietuvos problemų sprendime, su tam tikru pritempimu jį galima laikyti provokiškos Lietuvos architektu ar bent krikštatėviu. Diskusijose dėl provokiškos Lietuvos valstybės ribų jis pasisakė už didesnę, įtraukiančią mišrias tautiniu požiūriu teritorijas Lietuvą, nei tuometinis vyriausybės vadovas Teobaldas Betmanas-Holvegas (Theobald Bethmann Hollweg). Žinoma, tai jis darė dėl karinio išskaičiavimo, siekdamas apriboti lenkų aspiracijas ir jų tuo metu aktyviai vykdomą propagandą. Konflikte tarp Liudendorfo ir kanclerio laimėjo pirmasis. 1917 metų liepos mėnesį naujuoju kancleriu tapo Georgas Michaelis, kurio valdymo metu buvo suorganizuota Lietuvių konferencija, tačiau jau lapkričio 1 dieną jį pakeitė naujas Vokietijos vyriausybės vadovas Georgas fon Hertlingas.

Ober Ostui vadovauti buvo paskirtas feldmaršalas princas Leopoldas Bavarietis (Prinz Leopold von Bayern), tuo metu jau 70 metų turintis ypač aukštos kilmės Bavarijos karališkos šeimos atstovas, savo štabą laikęs Slanime, vėliau, priskyrus vyriausiajam rytų pajėgų vadui ir sąjungininkų kariuomenes – Lietuvos Brestą. Ober Osto siaurąja prasme administracija liko ir toliau Kaune. Labiau matoma persona buvo Ober Osto štabo viršininkas generolas majoras Maksas Hofmanas (Max Hoffmann), kuris, dar būdamas pulkininku, buvo tikrasis Tanenbergo pergalės strategas ir tvarkė karinius politinius reikalus Rytuose, įskaitant ir Lietuvos Brastos taiką 1917 m. pabaigoje–1918 metų pradžioje. Daugelio ekspertų nuomone, šis štabo viršininkas buvo vienas geriausių aukšto rango karininkų Vokietijos kariuomenėje, realiai sprendęs sunkius uždavinius ir siūlęs sprendimus, kurių sėkmė ne visai pamatuotai buvo priskiriamam Hindenburgui ar Liudendorfui. Nesutarė jis ir su Hansu fon Sektu (Hans von Sect), kuris vadovavo Vokietijos kariuomenei pokario laikotarpiu, todėl jo karinė karjera iš esmės baigėsi kartu su Didžiuoju karu.

Daugiau su Lietuva bendro turėjo Vilniuje buvusi 10-osios armijos vadovybė, kuri valdė Lietuvos karinę sritį (Ober Ostas be Kuršo ir batarusiškomis laikytų Gardino ir Baltstogės sričių). Jos vadas, rezidavęs dabartinėje Vrublevskių bibliotekoje, buvo generolas (nuo 1918 metų pradžios generolas feldmaršalas) Hermannas von Eichhornas, gavęs už 1915 metų kampaniją ypač aukštų apdovanojimų ir populiariai tarp vokiečių vadintas Lietuvos užkariautoju. Jo vardu buvo pavadinta visa kariuomenės grupė, sutelkta apie 10-ąją armiją (grupei priklausė 8 armija ir kitos dalys). Šias pareigas Eichhornas ėjo iki 1918 metų kovo, kai buvo paskirtas Kijevo kariuomenės grupės vadu ir Ukrainos valdytoju. Po kelių mėnesių socialistų revoliucionierių kairiųjų eserų jis buvo nužudytas.

Prie Lietuvos valstybės kūrimo prisidėjo keli svarbūs asmenys. Lietuviai daugiausiai reikalų turėjo su generolo H. Eichhorno administracija ir Vokietijos užsienio reikalų ministerija, tiesiogiai kuravusia Lietuvos bylą nuo 1917 m. gegužės mėnesio. Pagrindinis užsienio reikalų ministerijos atstovas lietuvių reikalams buvo Kurtas von Lersneris, komandiruotas prie Ober Osto dar 1917 metų pavasarį, vėliau prisijungė kiti, Lietuvi palankūs pareigūnai.

Apie Lietuvos nepriklausomybės deklaracijas 1917-ųjų pabaigoje ir 1918-ųjų pradžioje yra daug rašyta šių įvykių šimtmečio proga. Šiame straipsnyje norėčiau pastebėti tik kelis svarbius dalykus, nepakankamai nušvietus ar nepakankamai akcentuotus tyrėjų.

1917 metų Nepriklausomybės deklaraciją lydėjo bendro gynybos sutartis, kuri numatė Vokietijos įsipareigojimą ginti Lietuvą nuo išorės pavojų. Tuo paaiškinamas faktas, kad besikurianti Lietuvos valstybė,

jos vyriausybė nematė reikalo tuoj pat kurti kariuomenę, pasitenkinant savisaugos pobūdžio milicija. Paprastai šis faktas aiškinamas Augustino Voldemaro nesupratimu, ką turi daryti kariuomenė. Tikrumoje jis pasitikėjo vokiečiais. Lietuvos kariuomenės užuomazga turėjo tapti dviejų pulkų junginys, kurių pirmasis, formuojamas Vilniuje, turėjo atstovauti lietuviams, antrasis, formuojamas Gardine – baltarusiams.

Vokietijos politikai didelį smūgį sudavė 1918 metų rugpjūčio įvykiai, kai sąjungininkai palyginti lengvai pralaužė Hindenburgo liniją Prancūzijoje, o kariuomenės užnugaryje prasidėjo bruzdėjimai, greitai peraugę į revoliuciją. Šie įvykiai privertė 1918 metų lapkričio mėnesio pradžioje vokiečius sėsti prie derybų stalo su Antantės atstovais ir pasirašyti ypač nepalankias Kompjeno paliaubas. Karo pabaiga nustebino vokiečių karius ir politikus: nors situacija neatrodė beviltiškai, Vokietija buvo sugniuždyta. Tačiau dėl akivaizdaus bolševizmo pavojaus sąjungininkai teigiamai žiūrėjo į šios valstybės kontroliuojamą teritoriją rytuose. Tiesą sakant, jie neturėjo jokio sprendimo bolševikinės Rusijos atžvilgiu. Tačiau Vokietijos problemos pralaimėjus karą nesibaigė. Kariai norėjo grįžti namo. Sunkių sąlygų išvarginta mobilizuota kariuomenė ir jos Rytų fronto daliniai ėmė virsti sunkiai kontroliuojama nepatenkintų ir ginkluotų žmonių minia. Vokietijos dešimtoji ir kitos armijos nebegalėjo kontroliuoti didžiulių teritorijų, kuriose kūrėsi Vokietijos globojami valstybiniai dariniai. Reikėjo trauktis ir naujais pagrindais perorganizuoti Vokietijos kariuomenę. Tokiu būdu Vokietija pradėjo būtiną atsitraukimą iki linijos, kuri garantuotų pačios Vokietijos ikikarinės teritorijos sienas. Tuo pačiu metu susidariusioje neaiškios priklausomybės teritorijoje ėmė kurtis laisvės ištroškusių tautų formuotės, organizuojamos tiek tautinių, tiek kitokių vyriausybių, partijų ar asmenų, kurių interesai nebūtinai sutapo su geopolitiniais Vokietijos interesais ar siekiais. Ypač sudėtinga situacija formavosi Lietuvos Breste susikūrusioje Ukrainoje, ir mišrios sudėties lenkų, lietuvių, baltarusių, latvių žemėse, ypač svarbesniuose miestuose – Lvove, Vilniuje, Daugpilyje, Rygoje. Šiame chaose vokiečiai stengėsi palaikyti lietuvius, kuriems draugystė su vokiečiais buvo vienintelė patikima atrama, nes revoliucinėje ir pilietinio karo draskomoje Rusijoje besiformuojanti Lietuvos vyriausybė ir kariuomenė neturėjo į ką atsiremti ir stengėsi grįžti į Lietuvą, prisijungiant prie trapios Lietuvos tarybos formuojamos Lietuvos. Alternatyvos provokiškai Lietuvos valstybei nebuvo, išskyrus lenkų kuriamą Lietuvių – gudų diviziją, nežadėjusiai nieko daugiau kaip kovą prieš bolševizmą už Lenkiją.

1918–1919 metų vasaros laikotarpis yra pats sudėtingiausias mūsų tiriamai temai. Iš užmaršties ištraukta saksų savanorių tema dažnai yra pristatoma fragmentiškai, akcentuojant bendros kovos su bolševikais epizodus, tačiau esama svarbių klausimų, į kuriuos atsakymo vis dar rasti nepavyksta. Atsitraukiantys vokiečiai nusprendžia formuoti sienos apsaugos sistemą, kuri remtųsi tvirtovėmis ir patikimesniais daliniais, kol bus suformuoti naujieji samdos pagrindu suformuoti daliniai, taip pat geležinkeliai, kurių pagalba būtų galima aprūpinti dalinius žmonėmis, amunicija ir kitomis priemonėmis. Tokiu būdu iš Lietuvoje, Baltarusijoje ir kitose Rytų fronte tarnavusios kariuomenės yra tveriamas kordonas, pavadintas paprastai – Sienų apsauga – Grenzschutz. Ši formuotė turi ginti Kauno, Alytaus, Gardino tvirtoves, kontroliuoti Radviliškio geležinkelio mazgą ir Liepojos jūrinę tvirtovę su uostu. Šios pozicijos pagrindu formuojami daliniai, sudaryti tiek iš vokiečių savanorių, tiek iš vietinių karių. Taip atsiranda vokiečių VI rezervo brigada, Saksų savanorių divizija, padalinta į dvi brigadas ir kiti daliniai, prie kurių formuojami lietuvių, baltarusių, latvių daliniai. Žiūrint vokiečių akimis, tai buvo pagalbiniai Vokietijos kariuomenės daliniai, išlaikomi vietos gyventojų, finansuojant Vokietijai ar kitais būdais. Suomiai ir estai, kurių pradžia buvo labai panaši, greičiausiai įgavo savarankiškumo, nes nejautė tiesioginio pavojaus iš bolševikų pusės, galima sakyti patys dalyvavo Rusijos pilietiniame kare ar laikėsi neutralios pozicijos, tuo tarpu latviai ir lietuviai 1919 m. vasario–gegužės mėnesiais galėjo laikytis tik padedami ar vadovaujami vokiečių. Šią padėtį gali iliustruoti Ukmergės išvadavimo operacija, kai nuo Jonavos puolančiai vokiečių ir lietuvių kariuomenei vadovavo tik vokiečių saksų savanorių karininkai, kurių dauguma jau kelerius metus tarnavo šiame krašte. Labiausiai žinomas majoras von Zeschau (vardas yra daugumoje dokumentų praleidžiamas, bet greičiausiai kalba eina apie Saksonijos kariuomenės rotmistrą Volfgangą fon Zeschau). Šis senos karių giminės atstovas tarnavo Vokietijos kariuomenėje Lietuvoje nuo 1916 metų. Saksų savanorių vadas generolas Valteris fon Eberhardtas buvo pagarsėjęs savo įdirbiu, kuriant Vokietijos karo aviaciją, tačiau į atsakingas pareigas buvo paskirtas dėl savo nuopelnų organizuojant Prūsijos teritorijos apsaugą nuo lenkų bandymų užimti faktiškai kai kurias galimai ginčytinas žemes. Nuo 1919 metų vasario jis buvo paskirtas 46 Landvero divizijos, dar žinomos kaip 2-oji Saksų, vadu. Dvi šios divizijos brigados buvo minimos Lietuvos kariuomenės kovų su bolševikine Rusija istorijoje, ypač Pietų brigada, kuri dalyvavo kovose vaduojant Ukmergę, Uteną,

kitose Zarasų krypties kovose iki 1919 metų liepos pradžios. Pagalba buvo suteikta ir Panevėžio krypties kovose. Labai tikėtina, kad būtent šis karininkas laikytinas Lietuvos kariuomenės kūrimo globėju, minimu vokiečių dokumentuose. Keista, kad toks svarbus klausimas nebuvo iškilęs anksčiau, juk Lietuvos kariuomenė tikrai nebuvo lygiavertė partnerė tuo sunkiu Lietuvai metu. Problema tikriausiai glūdi tame, kad generolas Valteris Eberhartas vėliau atsiduria bermontininkų stovykloje (pakeičia sąjungininkų spaudimo pagalba bermontininkų kūrėją generolą Rudigerį von der Goltz`ą) ir jo prisiminimai iš geros pusės galėjo stipriai pabloginti Lietuvos kariuomenės įvaizdį tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, tie Antantės sąjungininkų misijų tarpe.

Vokietijos kariuomenės pasitraukimas iš Lietuvos turėjo kelias priežastis. Vadinamasis Landvero karas šiaurinėje Latvijoje parodė esamų vokiečių dalinių pavojingumą ir siekį likti Latvijoje šeimininkų statuse. Taip pat ir lėktuvo „Annelise“ istorija parodė, kad vokiečiais instruktoriais, rengusiais jaunuosius lietuvių lakūnus pasitikėti negalima: vienas iš pilotų slapta išgabeno Turkijos diplomatus į Prūsiją. Tačiau toks politinis sprendimas netrukus neigiamai paveikė lietuvių kariuomenės pajėgumą savarankiškai vykdyti kontrpuolimą Zarasų–Daugpilio kryptimi. Lietuvos kariuomenė buvo sustabdyta ežerų rajone ir tik rugpjūčio pabaigoje buvo pajėgi kartu su sąjungininkais vyti bolševikus iš Aukštaitijos ir Latgalos. Negalima ignoruoti ir fakto, kad pasitraukus vokiečiams buvo suorganizuotas POW perversmas laikinojoje sostinėje Kaune. Nors Lietuva ir atsilaikė, savarankiškai sprendė savo saugumo problemas, be Vokietijos pagalbos buvo sunku apsirūpinti ginklais ir amunicija.

Kovos su bermontininkais santykių, žinoma, nepagerino. Lietuviai su nerimu stebėjo bermontininkų kariuomenės vado Lietuvoje buvusio Rusijos žandarų karininko Virgoličiaus siautėjimus Šiaulių žemėje. Siekdami kažkokiu būdu ginti Lietuvos interesus nesugriaunant santykių su vokiečiais, Lietuvos pareigūnai skyrė bermontininkus vokiečius nuo bermontininkų rusų, naudodami kolčiakininkų pavadinimą. Tai leido tarsi sugyventi, ieškoti tarpininkavimo galimybių, tačiau neatitiko politinių realijų ir anksčiau ar vėliau privedė prie atviro konflikto. Žinoma, spalio 8–30 dienos situacija, kai derybas keitė ginkluoti konfliktai, nebuvo priimtina nei lietuviams, nei vokiečiams, ypač nepatiko su bermontininkais kovojusiems latviams, nebuvo suprantama vietiniams Žemaitijos gyventojams, tačiau buvo ieškoma kompromiso. Netgi lapkričio pabaigoje įvykę atviri kovos veiksmai iki galo nesugriovė santykių, lietuviams diplomatiniu keliu užsitikrinus Vokietijos liudijimą, kad jokios vokiečių kariuomenės Lietuvoje nėra. Pažymėtina, kad greitai buvo rasti diplomatiniai sprendimai ir iki metų pabaigos bermontininkų ar kolčiakininkų Lietuvoje neliko.

1920 metų laikotarpis buvo labai intensyvus, atsiradus krašte daugiau žaidėjų. Akivaizdu, kad visą šį laikotarpį Vokietija laikėsi nuoseklios draugiško neutraliteto politikos, palaikant lietuvius kovos su lenkais metu. Ypač svarbu buvo gauti paramą ginklais ir amunicija lemiamų kovų prie Širvintų, Giedraičių ir Musninkų metu. Nors Vokietijos kariuomenės krašte nebuvo, lenkai labai bijojo vokiečių įsikišimo, kuo dažnai naudojosi Lietuvos valstybė. Kaip rodo dokumentai, lenkų puolimą Širvintų ir Giedraičių kryptimi sulaikė gandas, kad iš Prūsijos į Lietuvą atvyko didelis kiekis vokiečių kavalerijos.

Paskutinysis Lietuvos Nepriklausomybės kovų aktas – Klaipėdos operacija buvo paremta Vokietijos kariuomenės, garantuojant palankų neutralitetą tikintis, kad Klaipėdos kraštą bus lengviau atsiimti iš Lietuvos, nei Lenkijos, tuo labiau kad Lenkija planavo užimti visus Rytprūsius. Tai buvo svarbus faktorius, išvadavęs lietuvius nuo grobikų statuso ir leidžiantis dabar išdidžiai dalyvauti diskusijose dėl Klaipėdos krašto.

Laikas padaryti keletą apibendrinimų. Vokietija, jos kariai ir diplomatai sudarė sąlygas atsikurti ir sustiprėti Lietuvos valstybei ir jos kariuomenei. Be šios pagalbos Lietuvos būtų laukęs Baltarusijos likimas, tampant Sovietų Sąjungos ar besikuriančios Lenkijos dalimi. Ši pagalba buvo suteikta ne dėl pačios Lietuvos, bet dėl Vokietijos intereso, tačiau tai nenubraukia pačios pagalbos iš principo. Nepaisant akivaizdžios naudos, nuopelnų ir trukmės (1917–1919 m, t. y. tris esminius mūsų valstybingumui metus), Vokietijos veiksnys Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo byloje yra ištirtas fragmentiškai, esama keleto labai svarbių baltųjų dėmių, ir nėra atliktas bendras vertinimas, nekalbant apie ženklinimą Lietuvos žemėje. Toks įvertinimas galėtų padėti geriau suprasti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo procesus, interesus, vidinę logiką. Tikėtina, kad tai galėtų būti panaudota Lietuvos ir Vokietijos politinių ir karinių santykių stiprinimui, Lietuvos vokiečių bendruomenės savivertės auginimui. Tokie poslinkiai neturėtų vykti turimų santykių su Lenkija ir Latvija sąskaita. Nereikia istorijos perrašyti, bet negalima ignoruoti svarbių istorijos faktų Lietuvos valstybingumo atstatymui ir įtvirtinimui svarbiu metu. Šiandien jau pamatuotai galima teigti, kad po Lietuvos valstybės ir visuomenė siekio būti nepriklausomais, Vokietijos politika tapo vienu svarbiausių teigiamų faktorių Lietuvos laisvės byloje 1917–1923 m.

Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemas: pakeitus pavadinimą mokymas nenutrūko

Ilona Šedienė: „Šiandienos socialiniame ir politiniame fone neslūgstant radikalioms įtampoms, demokratinės valstybės ir švietimo politikos aktualijose išlieka siekinys kurti įtraukią, kuriančią ir atvirą visuomenę, kurios pagrindai klojami šeimoje ir mokykloje."

Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemas – tai buvusi Dieveniškių technologijų ir verslo mokykla, išleidusi beveik 60 mokinių laidų. Nuo daugelio kitų profesinių mokyklų, ją skiria tai, kad bendrojo ugdymo procesas vyksta trimis kalbomis: lietuvių, lenkų ir rusų. Kaip teigia šios mokymo įstaigos vadovė Ilona Šedienė, tai neatsiejama nuo Šalčininkų rajono trikalbio švietimo įstaigų tinklo ypatumų.

Mokykla tęsia veiklą

Nuo 2020 metų rugsėjo 1-osios, vietoj Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos gyvuoja „Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemas". Tai Vilniaus agroekologijos mokymo centro filialas. Naujos įstaigos pagrindinė paskirtis nepasikeitė – čia ir toliau tęsiamas profesinis mokymas, tuo pačiu mokiniams suteikiant vidurinį išsilavinimą. Be formalaus pirminio, teikiamas ir tęstinis profesinis mokymas bei neformalusis profesinis ugdymas.

„Šiais mokslo metais vykdome penkias profesinio mokymo programas, pagal kurias rengiame automobilių mechanikus, virėjas, konditerius, komunalinio ūkio ir dekoratyvinio želdinimo bei aplinkotvarkos verslų darbuotojus", – teigia filialo vedėja Ilona Šedienė ir priduria, kad programų pasirinkimas neatsiejamas nuo valstybės užsakymo, pagal kurį skiriamos kvotos valstybės finansuojamoms vietoms ir atitinkamai – finansavimas. Todėl rengiantis naujiems mokslo metams labai svarbu žinoti, kiek baigiančių pagrindines mokyklas bei gimnazijas ketina įgyti profesiją „Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kieme", kuris yra vienintelė profesinio ugdymo įstaiga Šalčininkų rajone. Neretai būsimų darbo rinkos dalyvių lūkesčiai skiriasi nuo darbo rinkos užsakovų poreikių. Būsimieji paslaugų teikėjai ar inžinerinio ūkio darbininkai savo ateitį projektuoja atsižvelgdami į galimybes įsidarbinti kuo arčiau dabartinių namų, gimtosios vietovės, t. y. paiso savo ekonominio ir socialinio saugumo poreikių ir vertina tokias įsiliejimo į šalies ūkį galimybes kaip, pavyzdžiui, susisiekimas su darboviete visuomeniniu ar darbdavio transportu. Jaunimo akys krypsta į regioninius centrus. Mūsų atveju – tai Lietuvos sostinė Vilnius. Tačiau pradedančiajam darbo rinkos dalyviui įsitvirtinti „megapoliuose" yra iššūkis: tiek finansinis, tiek socialinis. Tuo tarpu Šalčininkų rajone naujos darbo vietos kuriamos vangiai, vyrauja smulkus verslas, šeimos verslai. Nemažai asmenų veikia darbo rinkoje, patys susikurdami sau darbo vietas. Todėl valstybės „užsakymas" ne visada priimtinas profesiją pasirenkančiam „vietiniam" jaunuoliui.

Neformalus švietimas kaip ir įvairi projektinė veikla yra išskirtinis Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemo bruožas. Per tokias veiklas mokinius įtraukiame į įvairias pilietines, socialines, kultūrines iniciatyvas, kurios papildo ir praplečia dalyvių pasaulėvoką, akiratį, stiprina kritinį mąstymą ir sociokultūrinį sąmoningumą. Dalyvaujame Erasmus + stažuotėse. Veikia Tolerancijos ugdymo centras, mokykla yra Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti švietimo programos dalyvių tinklo dalis. Esame nuolatiniai Lietuvos ir Lenkijos jaunimo mainų fondo finansuojamų projektų teikėjai ir dalyviai. Net ir pandeminiais metais pavyko kartu su partneriais Lenkijoje įgyvendinti projektą „Pasišnekėjimai virtuvėje", skirtą Pasaulio teisuolių temos pažinimui. Integruodami profesinį ir bendrąjį ugdymą bei įveiklinę sinergiją su socialiniais partneriais, įgyvendinome Geros valios fondo finansuotą projektą „Paveikslėliai ir Dieveniškių žydų gyvenimo iki 1941 metų vasaros". Žinoma, veikiant minimaliomis pareigybėmis apribotomis sąlygomis, pasitelkti mokytojus sociokultūrinėms iniciatyvoms kurti ir įgyvendinti sudėtingiau, tačiau įmanoma."

Reforma – mažėjantis mokinių skaičius

Imtis reformų, pasak Ilonos Šedienės, privertė rajone, kaip ir didelėje Lietuvos dalyje, mažėjantis vaikų skaičius. Mažiau vaikų, mažėja ir profesinio ugdymo poreikis. „Mažėjanti mokinių skaičius vertė ieškoti išeičių. Gerokai anksčiau, nei buvo priimtas sprendimas Dieveniškių technologijų ir verslo profesinę mokyklą prijungti

prie Vilniaus agroekologijos mokymo centro, nusprendėme susimažinti mokyklos bazę („paveldėtą“ iš sovietinės planinės tarybinių ūkių darbininkų rengimo sistemos), mokymo patalpas perkeliant į geriausiai atnaujintą pastatą – bendrabutį, o kitus pastatus perduoti Turto bankui, nes nebegalėjome uždirbti lėšų nei visų pastatų išlaikymui, nei jų atnaujinimui. Daugeliui pastatų buvo reikalingas modernizavimas, kainuojantis nemažus pinigus, o jų nebuvo. Dėl mažo mokinių skaičiaus negalėjome gauti ir ES fondų paramos. Kadangi pastatų perdavimas Turto bankui užtruko apie metus laiko ir beveik sutapo su mokymo įstaigos reorganizavimu, galbūt ir susidaro įspūdis, kad viskas pajudėjo tik per reorganizavimą. Išties mokyklos bazės mažinimas buvo vienas iš mūsų sprendimų išvengiant bankroto, – apie paieškas išsaugoti profesinio ugdymo mokyklą pasakoja Ilona Šedienė. – Taigi jau daugiau kaip metai ir mokymo, ir mokinių apgyvendinimo patalpos yra viename pastate. Dviejuose aukštuose mokiniai apgyvendinti, o trijuose vyksta ugdymo procesas.“

Tačiau, kaip teigia pašnekovė, problemų kėlė ne tik buvusi gan didelė mokyklos materialinė bazė. Problemų kėlė ir galimybė išlaikyti kai kuriuos specialistus. Dėl mokinių skaičiaus mokykla nebegalėjo išlaikyti pakankamo socialinio pedagogo, projektų vadovo, mokymo dalies administravimo etato dydžio. Pasak filialo vedėjos, rasti darbuotoją, kuris sutiktų dirbti už 0,25 etato, realiai neįmanoma, o šių specialistų paslaugos mokyklai būtinos.

Nors pirminiuose Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, kuriai pavaldžios profesinio ugdymo įstaigos, profesinių mokyklų tinklo optimizavimo planuose Dieveniškių technologijos ir verslo mokyklos nebuvo, bet vėliau buvo pasirinktas reorganizavimo kelias. „Neprisijungdami būtume tiesiog bankrutavę, nes 2020 metų biudžetiniams metams mums skirtų lėšų būtų užtekę tik mokslo metams pabaigti. Savivaldybei pavaldžioms neskaitlingoms mokiniais įstaigoms išgyventi padeda savivaldybė, skirdama lėšų iš savo biudžeto, o mūsų steigėjas – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija tokios paramos neteikia, – sako pašnekovė. – Tad nuo 2020 rugpjūčio 31 dienos nustojo veikusi Dieveniškių technologijų ir verslo mokykla, o nuo rugsėjo 1-osios veiklą pradėjo Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemas. Prisijungus prie centro buvo centralizuota buhalterija, tad tai jau palengvino finansinę naštą. Be abejo, reorganizavimas atnešė ir skaudžių dalykų. Mokykla buvo suformavusi puikią komandą ir labai gaila, kad teko atleisti dalį per kelerius metus gerai paruoštų specialistų. Jei jaunesnio amžiaus žmonės gali susirasti naują darbo vietą, vyresnio amžiaus darbuotojams teko išeiti į nežinią, nes jiems sunkiau įsidarbinti. Likusiems darbuotojams tenka atlikti kelių žmonių darbą, tad ne visada įmanoma išsitekti darbo valandose. Tenka pridurti ir vakaro laiką, ir poilsio dienas.“

Įvyko atvirų durų diena

Tačiau, nepaisant visų iššūkių, Dieveniškių mokykla gyvuoja. Joje mokosi apie 90 moksleivių. Galvojama ir apie ateinančius mokslo metus.

„Tiesa, reorganizavimas šiek tiek apsunkino moksleivių pritraukimą, nes pasklido įvairiausių gandų, tarp jų – kad mokykla uždaroma. Po reorganizavimo planavome surengti atvirų durų dieną, bet mūsų sumanymams sutrukdė pandemija ir karantinas. Tad sumanymą įgyvendinome tik šiemet – spalio 29 dieną surengėme atvirų durų dieną. Į renginį pakvietėme socialinius partnerius, visuomenės atstovus, pristatėme savo veiklą, turimą ugdymo bazę, pasidalijome ateities planais, – apie įvykusį renginį pasakoja Ilona Šedienė. – Mokyklos bendruomenę, mokinius, mokytojus ir darbuotojus širdingu bendravimu apdovanojo svečiai: nepaprastasis ir įgaliotasis Izraelio valstybės ambasadorius, J.E. Yossef Levy, Švietimo, mokslo ir sporto viceministrė dr. Agnė Kudarauskienė, dailininko Simono Karczmaro sūnus Natanas, S.Karczmaro kūrybos namų direktorė Rūta Ostrovskaja, amatų mokyklos „Sodžiaus meistrai“ direktorė Dalia Beigienė, Dieveniškių „Ryto“ gimnazijos direktorė Lolita Mikalauskienė. Dalijomės bendrais lūkesčiais ateičiai, sutardami, kad Simono Karczmaro vardas mokyklą įpareigoja rūpintis ir teikiamos profesinės kvalifikacijos kokybe, ir Lietuvos, Europos bei Pasaulio piliečio asmenybės ugdymu. Simono Karczmaro asmenybės bendražmogiškasis ir profesinis lygmuo su mokymosi visą gyvenimą, lankstumo, noro ir gebėjimo oriai ir savarankiškai išgyventi įvairių iššūkių kupinomis ir XX amžiui būdingomis tragiškomis aplinkybėmis faktais yra ypač aktualus bręstančiai asmenybei. O tokios asmenybės ugdymu ir mokymu rūpinasi Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemas-p rofesinė mokykla. Pripažinome, kad šiandienos socialiniame ir politiniame fone neslūgstant radikalioms įtampoms, demokratinės valstybės ir švietimo politikos aktualijose išlieka siekinys kurti įtraukią, save įgalinančią, kuriančią ir atvirą visuomenę, kurios pagrindai klojami šeimoje ir mokykloje, pastarųjų darnioje sąveikoje. Dėmesio centre yra jauno žmogaus parengimas sąmoningam pilnaverčiam gyvenimui, pilietiškumas, pagarba Universaliai žmogaus teisių deklaracijai ir Konstitucijai, saugomoms vertybėms.“

Partnerystė su TBN

Vos prasidėjus mokslo metams, rugsėjo 18 dieną, Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kieme apsilankė Tautinių bendrijų namų atstovai. Su jais aptartas tautinių mažumų kultūros išsaugojimo ir puoselėjimo klausimai tiek Lietuvoje, tiek Šalčininkų

rajone ir kuo tam gali pasitarnauti amatų kiemas. „Taip pat įsivertinome sritis, kuriose mūsų mokykla, ugdanti ir lavinanti daugiakultūrėje aplinkoje bręstantį jaunimą bei šviečianti įvairaus amžiaus bei sociokultūrinės patirties suaugusiuosius, sukaupė patirties, išgryninome tolimesnių veiklų krytis, – mintimis apie susitikimą dalijasi Ilona Šedienė. – Žinoma, aptardami veiklą dėmesį sutelkėme ir į Dieveniškes, jų ypatingą šimtmečio istoriją, gyventojų įvairovę, geografinę padėtį, gamtą. Vėliau visa tai sutvirtinome bendradarbiavimo sutartimis. Mums labai svarbu palaikymas. Būtent palaikymą ir pastiprinimą patiriame bendraudami su Tautinių bendrijų namų komanda. Daugiakultūriškumas ir tarptautiškumas yra mūsų mokyklos bendruomenės savitumas. Ryšis su gimtąja valstybe, Lietuvos Respublika, jos laimėjimų ir iššūkių aktualizavimas neprarandant kultūrinei sociokultūrinei Šalčininkų rajono ir Vilniaus regiono gyventojų tapatybei svarbių elementų – tai temos, kurios aktualiausios mūsų besimokančiai bendruomenei ir kuriose sulaukiame pastiprinimo iš Tautinių bendrijų namų."

Saugo kraštiečio atminimą

Dieveniškių amatų kiemui suteiktas Simono Karczmaro vardas.

Simonas Natanas Karczmaras gimė 1903-iųjų lapkričio 1-ąją Varšuvoje. Jo senelis tuo metu gyveno Dieveniškėse. Tuomet šis miestelis turėjo turėjo štetlo statusą, nes iki Antrojo pasaulinio karo apie 75 proc. vietinių gyventojų sudarė žydai. Lankydamasis pas senelį būsimasis dailininkas, gyveno paprastutėje kaimo „chatoje", turkšdavosi sraunioje Gaujos upėje, išmoko joti ant nepabalnotų arklių ir pamėgo juos piešti. Gyvendamas Dieveniškėse mažasis Simonas „sugėrė" ryškias ir spalvingas žydų bendruomenės gyvenimo akimirkas. Suaugęs Simonas dėl įvairių aplinkybių nė karto negrįžo į savo vaikystės patirties vietas, nors jo vėliausia svajonė buvo perduoti kūrybinį palikimą aplinkai, tapusiai jo darbų teminiu pagrindu.

Vėliau, jau studijuodamas Varšuvos vaizduojamojo meno akademijoje, Simonas Karczmaras ėmėsi tapyti peizažus, žmonių portretus. Greta studijų jis ėmė verstis kailių prekyba. Kailius pirkdavo iš Rusijos, o už pinigus, kuriuos gaudavo juos pardavęs, susimokėdavo už mokslą. Ilgainiui jis išgarsėjo kaip puikiai išmanantis kailius. Tęsdamas tapybos studijas Paryžiuje, garsiojoje Ecole de Beaux Arts, plėtojo ir kailių supirkėjo verslą. Vakarais lankydams prancūzų kalbos kursus, susipažino su Nadia, būsimąja žmona.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir vokiečių kariuomenei okupavus Paryžių, žydams likti mieste tapo pavojinga. Iš pradžių Karczmaras su šeima slapstėsi Nicoje, vėliau – kaimelyje kalnuose. Tačiau prancūzų pareigūnai šeimą išdavė Viši nacių režimui pavaldžiai vyriausybei. Simono Karczmaro žmona Nadia buvo deportuota į Aušvico koncentracijos stovyklą, o Simonui su sūnumi Natanu pavyko pasislėpti. Simonas prisijungė prie prancūzų rezistencijos, mažasis Natanas išslapstytas mažame Clion-sur-Indre miestelyje, prancūzų šeimoje.

1945 metais Nadia iš Aušvico grįžo. 1951 metais šeima gavo leidimą emigruoti į Izraelį, kur Simonas kartu su savo pusbroliu vėl ėmėsi verslo. Vėliau šeima išvyko į Monrealį (Kanadą).

1962 metais Karczmarai grįžo į Izraelį.

Simonas Karczmaras mirė 1982 metų sausio 1 dieną būdamas 79-erių. Palaidotas Cfato kapinėse.

Suaugęs Simonas dėl įvairių aplinkybių nė karto negrįžo į savo vaikystės patirties vietas, nors jo vėliausia svajonė buvo perduoti kūrybinį palikimą aplinkai, tapusiai jo darbų teminiu pagrindu. Pasauliui paliktuose jo tapybos ir litografijose darbuose atgyja prieš daugiau nei šimtą metų egzistavusi gyvastinga ir šviesi Dieveniškių žydų štetlo kasdienybė: vestuvės, laidotuvės, religinės šventės, turgų šurmuliavimas, muzikantai, įsimylėjėliai, naujagimiai, palaiminimai jaunam mėnuliui – tarsi atskiras pasaulis, kupinas spalvų įsukto gyvenimo XX amžiaus pradžioje iki pat Antrojo pasaulinio karo.

2021 m. nuo spalio 14–iki lapkričio 8 dienos Šalčininkų kultūros centre veikė Simono Karczmano darbų paroda „Štetlas. Malda Mėnuliui", iliustruojanti ikiholokaustinę litvakiškų štetlų kultūrą. „Parodą skiriu tėvo kūrybos ir motinos organizacinių įgūdžių atminimui. Taip pat – Dieveniškių štetlui ir jo gyventojams, padovanojusiems tėvui neprilygstamą vaikystę, kupiną meilės ir žavesio, lydėjusių jį visą likusį gyvenimą", – teigė parodos mecenatas, dailininko sūnus Natan Karczmar.

Vilniaus agroekologijos mokymo centro filialas „Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemas" su pasaulinio garso menininko Natano Karczmaro įsteigtais „S. Karczmaro kūrybos namais" vykdo kultūros ir švietimo projektą, skirtą visiems besidomintiems įvairių Lietuvos tautų istorija ir palikimu. Projekto tikslas – supažindinti jaunimą ir plačiąją visuomenę su tradicine žydų kultūra, klestėjusia daugybėje Lietuvos miestelių iki Holokausto katastrofos.

Dailininko sūnaus Natano parengta tėvo kūrybinio palikimo rinktinė, savo kelionę pradėjusi 2018 metais Dieveniškėse, tuometinėje Dieveniškių technologijų ir verslo mokykloje, keliauja po įvairias šalis, atverdama žmogaus gyvenimo ratui prasmingus kasdieninius, darbo, paprotinius ir religinius epizodus.

„Simono Natano Karczmaro tapybos darbai atrakina duris į šiandien prarastą, o tuomet bendruomeniškai veikusį dieveniškiečių žydų pasaulį", – teigia Ilona Šedienė.

Simono Dacho namų 25-metis

Rasa Miuller

Spalio 8 d. sukako 25 metai nuo Klaipėdos vokiečių bendrijos susitikimų ir kultūros centro – Simono Dacho namų – atidarymo.

Šie namai yra svarbūs ne tik vokiečių bendrijai. Iki Tautinių kultūrų centro atidarymo prie Klaipėdos miesto savivaldybės šiuose namuose renginius organizavo ir savo šventes šventė ir kitos tautinės bendrijos. Namuose organizuojama daug veiklų: vokiečių kalbos kursai, kūrybinės dirbtuvės įvairaus amžiaus vaikams, knygų ir parodų pristatymai, seminarai, mokslinės konferencijos ir daug kitų. Todėl Simono Dacho namų 25-metis buvo išskirtinė proga susitikti, prisiminti ir kartu pasidžiaugti nuveiktais darbais.

Esame dėkingi Tautinių mažumų departamentui ir jo direktorei dr. Vidai Montvydaitei, atvykusiai pasveikinti Klaipėdos vokiečių bendrijos. Tai buvo ir puiki proga įvertinti prie bendrijos veiklos ženkliai prisidėjusius jos narius.

Šventėje dalyvavo ir sveikinimo žodį tarė Klaipėdos tautinių kultūrų centro direktorė Jelena Butkevičienė, kitų bendrijų pirmininkai, VFR garbės konsulas dr. Arūnas Baublys, į Vokietiją pasitraukusių Rytprūsių gyventojų organizacijos atstovas Hans-Jörg Froese. Vaizdo sveikinimus atsiuntė Goethe's instituto Lietuvoje vadovas Michael Müller-Verweyen, Latvijos vokiečių bendrijų skėtinės organizacijos pirmininkė Ilze Garda, Hermano Zudermano gimnazijos direktorė.

Nuotr. iš S. Dacho namų archyvo

Simono Dacho namų 25-mečio iškilmėse dalyvavo Tautinių mažumų departamento direktorė dr. Vida Montvydaitė. Kairėje – Klaipėdos vokiečių bendrijos narė Rasa Miuller.

Muzikinius sveikinimus dovanojo Hermano Zudermano gimnazijos merginų ansamblis ir Baltarusių bendrijos „Krynica" duetas.

Ta proga buvo paruošta Simono Dacho namų veiklą iliustruojanti paroda ir brošiūra, kurių leidimą rėmė Tautinių mažumų departamentas ir Klaipėdos tautinių kultūrų centras.

Paroda, atspindinti Besarabijos vaikų tremtį

Spalio 25 dieną Lietuvos mokslų akademijoje atidaryta paroda „Vaikystė Gulage". Joje pristatyta foto dokumentiniai vaizdai, atspindintys Besarabijos vaikų, nuteistų tremtims, badui, rusinimui, indoktrinacijai ir priverstiniam pašalinimui iš savo šeimų 1940–1941 ir 1944–1953 m.

1941, 1949 ir 1951 metai iš Moldovos buvo ištremta apie 20 tūkst.vaikų. Daugumą jų ištremta per antrąją tremties banga nuo 1949 metų liepos 5–6 dienomis – ištremti 11 899 vaikai.

Dalis vaikų žuvo pakeliui į tremtį. Daug vaikų mirė dėl bado, atšiaurių sąlygų.

Dalis vaikų gimė toli nuo savo tėvų ir senelių tėvynės – ypatingose gyvenvietėse ar jų motinų sulaikymo vietose.

Kartu su tremtiniais tėvais, įkalintais lageriuose ar kalėjimuose, vaikai buvo priversti prisitaikyti prie ekstremalių sąlygų. Moldovos TSR priverstinės sovietizacijos metais ugdytų vaikų pasakojimuose yra emocijų, nuostatų ir įvykių, kurie atskleidžia jų individualią praeities viziją, asmeninę akistatos su sistema patirtį.

Parodoje eksponuojama apie 180 foto dokumentinių vaizdų, kartu su prisiminimais ir archyviniais dokumentais, iš Moldovos nacionalinio istorijos, Edinet, Sorokos istorijos ir etnografijos, Cahulo muziejų.

Paroda „Vaikystė Gulage" buvo sukurta remiantis Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos „Vystomojo bendradarbiavimo ir demokratijos skatinimo programa". Paroda skirta visų vaikų, išgyvenusių totalitarinį žiaurumą ir komunistinį režimą SSRS, atminimui.

TBN inf.

Švento Martyno diena Klaipėdoje

Rasa Miuller

Martyno dienos minėjimas Klaipėdoje. Per Martyno dieną žąsiai tenka svarbus vaidmuo.

Klaipėdos vokiečių bendrija kadaise Prūsų Lietuvoje buvusią labai populiarią ir svarbią Šv. Martyno dieną – lapkričio 11-ąją – norėjo paminėti kitaip, taip, kaip dabar ji švenčiama Vokietijoje.

Martyno žibintų tradicija mūsų bendrijoje užgimė 2009 metais. Tada su 50 vaikų, rankose nešančių šviečiančius pačių pasigamintus žibintus, pajudėjome Klaipėdos gatvėmis, o pro šalį važiuojantys automobiliai pristabdydavo, jų vairuotojai smalsiai žiūrėjo, nelabai suprasdami, kas tai.

Ir vaikams, ir tėveliams tokia akcija labai patiko. Nuo tada ir prasidėjo kasmetinės „žibintų“ eitynės. Šiai šventei pradedame ruoštis jau spalio mėnesį. Simono Dacho namuose vyksta žibintų gaminimo kūrybinės dirbtuvės, vaikai taip pat mokosi vokiškų Martyno dienai skirtų dainelių. Prie mūsų projekto prisijungia ir įvairios ugdymo įstaigos, kuriose irgi gaminami žibintai, susipažįstama su Martyno dienos tradicijomis ir Šv. Martyno legenda.

Esame organizavę ir kelis konkursus: gražiausio žibintų piešinio, Martyno legendos iliustracijos, gražiausio žibinto... Darbai–nugalėtojai papuošia Simono Dacho namų salę, ir jais gali pasidžiaugti joje vykstančių renginių dalyviai ir lankytojai.

Bėgant metams mūsų šventės veiklos pildėsi, gausėjo dalyvių ir partnerių gretos. Dabar jau mes ne tik gaminame žibintus, dainuojame, organizuojame eiseną, vaidiname Martyno legendą ir sveikiname varduvininkus, bet ir kartu žaidžiame. Vaikai bando patys perkirsti Martyno apsiaustą, nudaigoti žąsis, sudėti „martyniškas“ dėliones ir pan.

Beje, per Martyno dieną žąsiai tenka svarbus vaidmuo. Seniau lapkričio 11-ąją, *t.* y. per Šv. Martyną, atsiskaitydavo su samdiniais ir paleisdavo juos namo, o vakarienei skanaudavo žąsies kepsiu. Pasak Martyno legendos – *būtent žąsys savo gagenimu išdavė Martyną, pasislėpusį žąsidėje nuo jo ieškančių miestiečių, norinčių jį išrinkti savo vyskupu. Taigi „nusikaltėlės“ žąsys ir dorojamos per Martyno dieną.* Šiemet dalis Klaipėdos maitinimo įstaigų pasiūlė per Martyno dieną įvairiausių patiekalų iš žąsienos, taip irgi prisidėdami prie šios dienos tradicijų populiarinimo.

Šv. Martynas gimė IV a., buvo Romos imperijos kareivis, savo noru priėmė Krikštą, rūpinosi benamiais, vargšais, našlaičiais. Iki šių dienų pasakojama legenda apie tai, kaip Martynas, grįždamas iš karinės tarnybos, pamatė sušalusį vargetą, uždegė laužą ir savo kalaviju perkirtęs apsiaustą, pasidalijo juo su šalančiuoju. Ši scena atvaizduota daugelyje paveikslų.

Martynas buvo pirmojo vienuolyno įkūrėjas, o paskelbus jį šventuoju, jo vardu pavadinta šimtai bažnyčių ir vienuolynų. Martynas mirė lapkričio 11 dieną, eidamas 81 metus. Ta diena ir paskelbta Šv. Martyno diena. O Martyno uždegto laužo simbolinė šviesa ir jos skleidžiama šiluma tamsų lapkričio vakarą ir yra mažuose vaikų žibintuose spindinti žvakė. Tai viena iš gražiausių, simbolinę prasmę turinčių, labdarą ir užuojautą skatinanti šventė. Vaikučiai su tėveliais, vedami šventinio Martyno, tiesiog kartu eina, apšviesdami miesto gatves, o paskui kartu pasidžiaugia vaikų vaidinama Martyno legenda, pasivaišina arbata, sausainiais, pažaidžia ar tiesiog pabūna kartu. Savo prigimtimi – tai katalikiška šventė, tačiau juk lapkričio 10-ąją Liuterių šeimoje gimusiam berniukui tėvai ir davė vardą – Martynas – būtent dėl Šv. Martyno.

Martynas Liuteris mums žinomas kaip didysis reformatorius. Tad Martyno diena dabar populiari visoje Vokietijoje, o mes džiaugiamės ir didžiuojamės, kad prisidėjome prie „vokiško“ šventės varianto populiarinimo Lietuvoje.

Mūsų šventės tradiciją labai sujaukė prasidėjusi pandemija. Tad praėjusiais metais žibintus gamino vaikai Hermano Zudermano gimnazijoje, o ir apie viešą eiseną negalėjo būti nė kalbos. Tad žibintai švietė tik gimnazijos koridoriuose. Beje, būtent ši, vokiškoji, mokykla pirmoji Klaipėdoje prisiminė šaunią šviečiančių žibintų tradiciją ir uždarame savo bendruomenės rate pradėjo minėti Martyno dieną.

Šiemet tradicinės eisenos vėl nebuvo, tačiau organizavome arba dalyvavome kaip partneriai net devyniuose Šv. Martyno dienai skirtuose renginiuose, kurie apėmė Martyno legendos demonstravimą, viktorinas apie Šv. Martyną, žaidimus ir, žinoma, trumpas simbolines eisenas. Džiugu, kad tiek daug susidomėjimo ir pasekėjų sulaukė mūsų bendrijos pradėta tradicija. Tikimės, kad kitais metais vėl galėsime pakviesti visus susijungti į vieną didelę šviečiančią, šilumą ir gėrį simbolizuojančią eiseną.

Bendrija paminėjo Kazachstano nepriklausomybės 30-metį

Justė Brigė

„Lapkričio 20 dieną po beveik dvejus metus dėl pandemijos trukusios pertraukos bendruomenė kartu paminėjome Kazachstano nepriklausomybės 30-metį“, – sako kazachų bendrijos „Nursaulė“ pirmininkė Sabina Kanapina.

Nuotr. iš S.Kanapinos asm. archyvo

Per bendrijos susitikimus prisimenami svarbiausi Kazachstano įvykiai, ryškiausios kazachiškos tradicijos. (Iš kairės) Neli Zhangalova, Gulmira Musayeva, Robertas Rustemov, Dinmuchamedas Qadyrbai, Zhuldyz Bukharova, vyriausias Sabinos Kanapinos sūnus Benedyktas.

Sukurti bendriją paskatino ambasadorius

„Kazachų bendrija „Nursaulė“ – dar pakankamai jauna organizacija. Ji įkurta tik 2009 metais. Bendrijos įkūrimo iniciatorius – tuometinis Kazachstano ambasadorius Lietuvoje. Jis pastebėjo, kad kazachai gyvena įvairiose Lietuvos vietose ir kad nėra jokios bendruomenės, kuri juos vienytų, kad jie kartu galėtų organizuoti įvairius renginius, puoselėti savo tautos tradicijas ir kultūrą“, – apie bendrijos „Nursaulė“ įkūrimą pasakoja Sabina Kanapina.

Tikslios oficialios informacijos, kiek kazachų tautybės žmonių šiuo metu gyvena Lietuvoje, nėra. Statistikos departamento duomenimis, 2012 metais mūsų šalyje gyveno 320 kazachų. Tuomet daugiausia jų buvo įsikūrę Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Telšių, Utenos regionuose.

Pasak bendrijos pirmininkės, sovietiniais metais Lietuvoje gyveno nedaug kazachų. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę jie tapo Lietuvos piliečiais. Nemaža dalis tų žmonių jau išėjo iš gyvenimo, amžinojo poilsio atguldami Lietuvos žemėje.

„Daugiausia kazachų į Lietuvą atvyko jau atkūrus Lietuvos ir Kazachstano nepriklausomybę ir atvyko čia vedami labai įvairių tikslų. Vieni atvyksta į Lietuvą studijuoti. Jie baigę studijas sugrįžta į Kazachstaną. Kiti mokydamiesi susiranda gyvenimo draugą iš Lietuvos ir lieka čia gyventi. Dar kiti atvyksta dirbti į Lietuvą ir, sutikę gyvenimo draugą, pasilieka. Didelė dalis Kazachstane susipažinę su Lietuvos piliečiais sukuria šeimą ir atvyksta čia gyventi, – pasakoja Sabina Kanapina ir pajuokauja, kad Lietuvos vyrai mielai tuokiasi su kazachėmis. – Kazachės, kaip ir visos rytietės moterys yra nuolankesnės nei europietės ir tai, matyt, vyrams patinka.“

Pasirinko šeimą, o ne karjerą

„Ir aš pati esu ištekėjusi už Lietuvos piliečio. Ištekėjau 2009 metais, persikėliau gyventi į Lietuvą, o 2011 metais pradėjau vadovauti bendrijai „Nursaulė“, – sako pašnekovė. – Kol nebuvau ištekėjusi, apie Lietuvą žinojau tik tiek, kad tai viena iš ES šalių. Dažnai pagalvodavau, kad lietuviai šaunuoliai, nes jie sugebėjo iš po sovietinės sistemos tapti vakarų kultūros šalimi. Mane stebino, kad tokia maža šalis taip kryptingai siekia savo tikslų. Kai apsigyvenau Lietuvoje, mane maloniai nustebino dar vienas dalykas – išsaugota lietuvių kalba. Juk kalba – tai didžiulis kiekvienos tautos turtas. Su kazachų kalba vyko visai kitokie procesai ir visai kitokia buvo mūsų kalbos padėtis sovietiniais metais. Kazachstane sovietmečiu kazachų kalba buvo kalbama auluose, o miestuose dauguma žmonių kalbėjo rusiškai. Aš pati ne sykį patyriau, kad važiuodama autobusu droviuosi kalbėti kazachiškai. Kalbėti kazachų kalba buvo neprestižiška, tad net bijodavau kalbėti savo tėvų kalba. Būdavo atvejų, kai iš kalbančio kazachų kalba kiti šaipydavosi, pavadindami jį nelabai gražiais žodžiais, tarsi tas žmogus būtų koks atsilikėlis. Bijodami nemalonių pasekmių, žmonės stengėsi kazachiškai nekalbėti. Mieste, kuriame gimiau ir augau, buvo dešimt mokyklų ir tik vienoje pamokos vykdavo kazachų kalba. Ir aš pati baigiau mokyklą, kurioje ugdomoji kalba buvo rusų, nors namuose visada kalbėdavome tik kazachiškai. Mano mama taip ir neišmoko gerai kalbėti rusiškai.“

Sabinos manymu, tam, kad rusų kalba ėmė užgožti kazachų kalbą, didelės įtakos turėjo tai, kad tuometinės respublikos miestuose gyveno daug rusų tautybės žmonių. Kazachų kalbai nepalanki buvo ir tuometinė kalbos politika. Atkūrus nepriklausomybę, iš

Kazachstano nemažai rusų tautybės žmonių išvyko, ėmė keistis ir kalbos politika.

Puoselėja tradicijas ir kalbą

Įkūrus bendriją Lietuvoje atsirado mažytė kazachiškos kultūros salelė Lietuvoje. Bendrijos nariai laikas nuo laiko susitikdavo, kartu pradėjo švęsti pagrindines kazachų šventes. „Mūsų pagrindinė šventė yra Nauruzas Ši šventė švenčiama per pavasario lygiadienį. Tai mūsų pagrindinė šventė, todėl joje stengiasi dalyvauti visi bendrijos narai, – bendrijos „Nursaulė“ veiklą apžvelgia Sabina Kanapina. – Kita šventė, kurią stengiamės visada paminėti, yra Kazachstano nepriklausomybės diena. Šiemet sukanka 30 metų, kai susikūrė nepriklausoma Kazachstano valstybė. Ta proga buvome susirinkę lapkričio 20 dieną. Tai buvo vienas pirmųjų mūsų bendrijos narių beveik po dvejų pandemijos metų. Malonu, kad yra bendrija, kad mes susitinkame, kad galime savo vaikams perduoti savo kultūrą. Juk beveik visi jie gimę ir auga mišriose šeimose. Tik viena bendrijos veikloje dalyvaujanti šeima yra grynai kazachiška. Mišrioje šeimoje, be abejo, sunkiau vaikams perduoti ir kalbą, ir papročius, ir tradicijas. Tad bendrijos svarba tampa dar didesnė. Kai pradėjau vadovauti bendrijai, buvome sumanę atidaryti ir sekmadieninę mokyklą. Nors jos taip ir neįregistravome, bet realiai ji gan ilgus metus gyvavo. Mokymus rengdavome kartą per mėnesį. Kadangi bendrija neturėjo savo patalpų, rinkdavomės pas mane namuose. Tada mes mokėmės ir kalbėti kazachiškai, ir gaminti nacionalinius kazachų patiekalus. Stengėmės kazachų kalbą perduoti per maisto gaminimą, per jo patiekimą ir valgymą. Užsiėmimuose dalyvaudavo nuo dviejų iki aštuoniolikos metų vaikai.

Paskui vaikai išaugo, jiems atsirado gausybė kitų užsiėmimų. Kas pradėjo studijuoti universitete, kas išvyko į užsienį. Tad ankstesnė kalbos ir kultūros perdavimo forma jaunajai kartai jau nebetinka. Tenka ieškoti naujų formų. 2022 metų pavasarį ar vasarą planuojame surengti vaikų ir jaunimo stovyklą, kurioje prisiminsime ir mūsų kalbą, ir etnokultūrą.“

Per bendrijos susitikimus prisimenamos ir ryškiausios kazachiškos tradicijos. „Kai susitinkame per Nauruzą, parodome vestuvių ar vaiko išvedimo į visuomenę apeigas. Pagal kazachų tradicijas, naujagimis negali būti rodomas aplinkiniams 40 dienų. Tikima, kad per tiek laiko vaikas sustiprės ir jis bus atsparus aplinkos poveikiui. Vaiko įvedimą į visuomenę lydi įvairios apeigos. Pavyzdžiui, jei linkima, kad vaikas gyventų turtingai, aplink jį dedami auksiniai žiedai, kitos brangenybės, monetos. Dar vienos apeigos, kuriomis linkima vaikui geros ateities, pravedamos, kai jis žengia pirmuosius žingsnius. Vaiko kojytės perrišamos raudonos, žalios ir mėlynos spalvos virvutėmis, kurias perkerpa tas žmogus, kuriuo mama pasitiki ir kuris savo gyvenimą nugyvena ne tuščiai. Tai gali būti ir vyras, ir moteris, bet gyvenime jis turi būti labai daug ko pasiekęs, nes tikima, kad vaiko kelias bus panašus į kelią to žmogaus, kuris perkirpo virvutes. Žinoma, atsiranda ir nauji papročiai, naujos tradicijos. Niekaip negaliu paaiškinti Kazachstane prasidėjusio reiškinio, kai merginos pradėjo nešioti parandžas. Kazachstane tokios tradicijos nebuvo, tad, manau, parandžos nešiojimas – tik mados reikalas.“

2021-ųjų įvykiai

Nors pandemija ir sustabdė bendrijos susitikimus, bet metai neprabėgo tuščiai. „Kazachstane 2021-ieji metai yra kazachų poeto, rašytojo, kompozitoriaus, visuomenės veikėjo Abajaus Kunanbajuly metai. Lietuvos kazachai taip pat prisidėjome prie šios asmenybės paminėjimo. Šių metų pabaigoje Lietuvoje išleista keturių tomų knyga lietuvių kalba „Abajaus kelias“. Už tai, be abejo, esme dėkingi „Žaro“ leidyklai“,– vienu svarbiausiu šių metų bendrijos darbu pasidžiaugia „Nursaulė“ bendrijos pirmininkė Sabina Kanapina.

Kitas svarbus įvykis Lietuvos kazachų bendrijai „Nursaulė“ – šiemet bendrijos nariai atidarė savo ofisą, kurį pavadino Al-Farabi vardu. Abu Nasr al-Farabi buvo žinomas ankstyvasis islamo filosofas ir teisininkas, mokslininkas, kosmologas, matematikas ir muzikos teoretikas. Rytų mąstytojas Abu Nasr al-Farabi gimė (870 m.) Farabo mieste, dabar vadinamame Otraru, esančiame Kazachstano Pietų Kazachstano regione. Jis kilęs iš privilegijuotų turkų sluoksnių, ką liudija žodis „Tarkhan“ jo pilname varde: Abu-Nasyr Muhammad Ibn-Muhammad Ibn-Tarkhan ibn-Uzlag al-Farabi at-Turki. IX–X amžiuje. Otraro miestas buvo didelis politinis, kultūrinis ir komercinis centras ir buvo Didžiojo Šilko kelio, jungusio viduramžių Europą ir Aziją, karavanų kelių susikirtimo taškas.

Į ofiso atidarymą atvyko Kazachstano ambasadorius Lietuvoje J.E. ponas Viktor Temirbayev.

Ryšys nenutrūksta

„Mano artimieji – ir tėvai, ir sesė, ir brolis – gyvena Kazachstane. Nors pastaruoju metu gan sudėtinga juos aplankyti, bet tą spragą užpildo galimybės bendrauti per nuotolį. Tad beveik kasdien su jais pasikalbu. Kai jiems papasakoju apie bendrijos veiklą, jie labai džiaugiasi, kad Lietuvoje puoselėjame kazachiškas tradicijas, – sako Sabina Kanapina. – Niekada negalvojau išvykti iš Kazachstano. Esu baigusi valstybės valdymo studijas ir visą laiką galvojau, kad dirbsiu valstybės tarnyboje. Ištekėjus teko rinktis – šeima ar karjera. Pasirinkau šeimą ir esu laiminga, kad turiu tris vaikus, rūpestingą vyrą ir kad gyvenu nuostabioje žalioje šalyje. Mūsų vaikai, nors lanko mokyklą, kurioje ugdymo procesas vyksta lenkų kalba, mokosi lietuvių kalbos. Ir aš pati išmokau kalbėti lietuviškai. Ne taip gerai, kaip norėčiau, bet kalbu. Ir daugelis kitų kazachų, apsigyvenančių Lietuvoje, stengiasi išmokti lietuviškai, kad galėtų įsitraukti į šalies gyvenimą.“

„Patrida“ – graikų kultūros ambasadorė Lietuvoje

Karolina Baltmiškė

„Dėkojame visiems, dalyvavusiems 1821 metų graikų tautos sukilimo prieš Osmanų imperiją 200 metų jubiliejaus minėjime. Ypatingai dėkojame už palaikymą Graikijos Respublikos Ambasadoriui Lietuvoje JE p. Dimitrijui Ksenitelliui už mūsų bendruomenės palaikymą“, – apie šių metų kovo 25 dieną vykusį renginį rašoma Lietuvos graikų draugijos „Patrida“ *Facebook* paskyroje. „Labai smagu, kad Graikijos 200 metų Nepriklausomybės jubiliejaus proga Seimo Užsienio reikalų komitetas taip pat paminėjo Lietuvos graikų draugiją „Patrida“ dėl tiltų tiesimo tarp Lietuvos ir Graikijos“, – pasidžiaugia šios draugijos“ pirmininkė Evelina Paulavičienė.

Nuotr. iš E. Paulavičienės asm. archyvo

Lietuvos graikų draugijos „Patrida“ švenčia Graikijos nepriklausomybės dieną.

Atvedė skirtingi keliai

„Graikų keliai į Lietuvą buvo labai skirtingi. Vieni jų atvyko tarpukariu užsiimti verslu, kiti bandė išsigelbėti nuo raudonojo revoliucijos teroro, treti, baigę sovietines aukštąsias mokyklas, gavo paskyrimą dirbti Lietuvoje ir pasiliko čia gyventi, sukūrė šeimas. Dauguma naujosios kartos į Lietuvą atkeliauja dažniausiai vedami meilės. Ir mano mama į Lietuvą atvyko vedama meilės – mano mama graikė, o tėtis – lietuvis. Ir nors aš gimiau Kaune, bet nuo mažumės žinojau, kad esu ne tik lietuvė, bet ir graikė. Kai man buvo dvylika metų, man išdavinėjo pirmąjį pasą kelionei pas senelius į Graikiją. Tuomet mama pirmą kartą sužinojo, kad aš save išties laikau graike. Pasų poskyrio darbuotoja paklausė, kokią tautybę įrašyti, mama kiek sutriko, o aš tvirtai išrėžiau: „Mama, ar tu nežinai, aišku, kad esu graikė“. Taip jaučiuosi ir šiandien. Žinoma, tam didelės įtakos turėjo mano močiutė Elpida ir senelis Vladimiros, kurių, deja, jau nebėra su mumis – graikų ir Lietuvos sąsajas pristato Lietuvos graikų draugijos „Patrida“ pirmininkė Evelina Paulavičienė. – Kai aiškinomės, kada atvyko mūsų bendruomenės graikų protėviai į Lietuvą, sužinojome, kad vienas seniausiai atvykęs į Lietuvą graikas yra M. N. Asimakis, 1926 metais Kaune įkūręs tabako fabriką, garsėjusį aukštos kokybės gaminiais. Su fabriko įkūrėju kartu atvyko ir pusbroliai jo Asimakopoulos ir Varikopoulos. Taigi ši istorija ir mūsų gerbiamo nario, Lietuvos nepriklausomybės akto signataro Nikolajaus Medvedevo -Varikopoulos šeimos kelias į Lietuvą.“

Sovietmečiu graikai, kaip ir lietuviai, buvo tremiami į Sibirą, Kazachstaną ir Baškiriją. Prasidėjus atgimimui, graikų bendruomenės nariai dalyvavo Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio veikloje. Tuo metu Lietuvos graikai ėmė domėtis ir savo kultūra, mokytis graikų kalbos. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, graikai atvyksta dirbti tarptautinio verslo įmonėse, kuria savo verslus ar atvyksta vedini meilės.

Vienytis paskatino pertvarka

Aktyviau burtis bendrai veiklai Lietuvos graikai pradėjo XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje, kai prasidėjus pertvarkoms buvo leista kurti tautines bendrijas. 1991 metais Vilniuje įkurta pirmoji Lietuvoje graikų bendrija „Pontos“.

Pontos graikiškai reiškia Juodąją jūrą. Mažai kas žino, kad keli šimtai tūkstančių graikų gyveno dabartinėje šiaurės Turkijoje – Trapezundoje, Kerasundoje ir miestuose Konstantinopolyje (dabar Stambulas), Smyrni (dabar Izimir).

Ponto regiono graikai turi specifinį graikų kalbos dialektą – pontiečių graikų arba kaip ją neretai vadina – romeika.

Dėl sudėtingų istorinių peripetijų graikai turėjo palikti savo gimtąsias žemes ir trauktis į tuometinę carinę Rusiją. Taip ir liko gyventi dabartinės Ukrainos, Sakartvelo, Rusijos teritorijose. Taigi iš šių graikų ir susikūrė pirmoji organizacija „Pontos“. „Jos pirmininku tapo Achilėjas Džavachidis, o tarp steigėjų buvo I. Apostolidis ir K. Kazandži, V. Mavrofidi-Mikalajūnenė, V. Kofiadi-Žukovskaja. Netrukus į bendruomenę įstojo I. Makmako, V. Janatjevo, L. Michalidi-Kuzminos, V. Korneičuko, L. Ro-

manienės-Andrakis, J. Charačidžio, V. Nikolaidžio šeimos, – pasakoja Evelina Paulavičienė. – 1995 m. ant graikų bendrijos „Pontos“ pamatų buvo įkurta Lietuvos graikų draugija „Patrida“ (Tėvynė).“

Pirmasis draugijos „Patrida“ vadovas – a. a. Fiodoras Avlastimovas. Nuo 1997 iki 2005 m. draugijos pirmininku buvo a. a. Georgas Kešanidis, nuo 2005 iki 2015 m. – Agelina Eminova, o nuo 2015 m. – Evelina Paulavičienė.

Lietuvos graikų draugija „Patrida“ vienija Lietuvoje gyvenančius graikus ir jų šeimas iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Švenčionių, Visagino ir kitų Lietuvos miestų.

Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. Lietuvoje gyvena 160 graikų. Dauguma jų, kaip teigia Evelina, yra „Patridos“ nariai. „Per pastaruosius penkerius metus ypač išaugo vaikų skaičius, nuo 6 iki 18. Daugiausia šie vaikai iš mišrių lietuvių ir graikų šeimų, taigi susiduria su panašia, kaip ir aš savo vaikystėje, dilema: kas aš esu? „Patrida“ stengiasi sudaryti visas sąlygas jiems pažinti graikų kultūrą. Stengiamės pasikviesti ir muzikos grupes iš Graikijos“, – apie graikų kultūros ir kalbos perdavimą užsimena draugijos pirmininkė.

Nuotr. iš E. Paulavičienės asm. archyvo

Pasaulinės graikų kalbos dienos proga Graikų kalbos mokykloje 2018 m. vasario 9 d. lankėsi Graikijos Užsienio reikalų viceministras Terens Spenser Nikolaos Kouik.

Vienijimo pamatas – kalba

Pirmas ir didelio populiarumo sulaukęs draugijos „Patrida“ darbas buvo jos leidžiamas to paties pavadinimo laikraštis, skelbiantis informaciją apie Graikiją, graikų literatūrą, teatrą, muziką. Ypatingo dėmesio sulaukė rubrika „Kas jūs, Lietuvos graikai?“. Šioje rubrikoje buvo skelbiami narių pasakojimai apie jų senelių ir prosenelių likimo vingius, atvedusius juos į Lietuvą.

Vis aktyviau į gyvenimą skverbiantis virtualiam pasauliui, laikraštį pakeitė socialiniai tinklai, draugijos tinklalapis www.patrida.lt.

Kaip ir daugelis tautinių bendrijų, „Patrida“ puoselėja savo kultūra. Dainingi draugijos nariai yra susibūrę į ansamblį „Patrida“, kuriam vadovauja profesionali dirigentė, kompozitorė ir mokytoja Tamara Gaitanži. Ansamblis koncertuoja Graikijos valstybinių švenčių metu Tautinių bendrijų namuose, Vilniaus mokytojų namuose, Lietuvos aklųjų bibliotekoje. Veikia šokių grupė, kuriai vadovauja Antonios Demiskis. „Dalyvaujame ten, kur mus pakviečia. Planuojame surengti graikiškos muzikos koncertą Vilniuje, – planus praskleidžia „Patridos“ pirmininkė. – Kasmet kovo 25-ąją minime Graikijos Nepriklausomybės dieną. Taip pat susirinkę kartu prisimename Ochi, gegužės 19-ąją Pontiečių genocido dienas, švenčiame Šv. Kalėdas, Šv. Velykas ir kitas svarbias dienas. Deja, didelė dalis iš Sovietų sąjungos atvykusių graikų nemokėjo savo tėvų kalbos. Ir aš pati, seneliams išvykus į Graikiją, buvau primiršusi graikų kalbą. Man tai buvo skaudus praradimas, todėl studijuodama Vilniaus universitete padariau viską, kad šią kalbą susigrąžinčiau. Šiandien kasdien tiek namuose, tiek bendruo-

Nuotr. iš L. Paulavičienės asm. archyvo

Evelina Paulavičienė Tautinių bendrijų namų Duonos šventėje.

menės veikloje bendrauju graikiškai. Taigi draugija didelį dėmesį skiriame savo kalbai.“

Lietuvos graikų draugija „Patrida“ 1996 m. Vilniuje įsteigė graikų kalbos mokyklą. Iš pradžių graikų kalbos mokėsi bendruomenės nariai ir jų vaikai. Juos mokė Vilniaus universiteto absolventai. Vėliau mokykla tapo atvira visiems, besidomintiems graikų kalba. Nuo 2008 m. Graikijos švietimo ministerija pradėjo globoti mokyklą ir siųsti mokytojus iš Graikijos. 2008–2012 m. užsiėmimai vyko Vilniaus universiteto patalpose, o nuo 2013 metų – Tautinių bendrijų namuose. „Šiemet mūsų sekmadieninėje mokyklėlėje pamokas veda iš Graikijos atvykęs mokytojas p. Nikolaos Papanastasiou, – pasidžiaugia pašnekovė. – Žinoma, didžiausią dėmesį skiriame vaikams, kad jie išmoktų graikų kalbą, nes tai vienas svarbiausių bendriją vienijančių dalykų, padedantis neatitrūkti nuo savo ištakų. Kasmet centre graikų kalbos ir neišvengiamai kultūros mokosi daugiau nei 50 suaugusių lietuvių ir apie 20 vaikų. Tikimės, kad užaugus mažiausiems, visa mokykla bus skirta tik vaikams.“

Nenutrūkstama pažintis su literatūra

Apie senąją graikų literatūrą sužinome dar mokyklos suole. Senovės graikai yra pagrindinių literatūros žanrų ir rūšių pradininkai. Jie sukūrė kūrinio kompozicijos ir struktūros dėsnius, kuriuos vėliau perėmė kitos Europos literatūros.

„Išties džiugu, kad pastaraisiais metais padaugėjo į lietuvių kalbą verstos graikų literatūros, – pasiteiravus, kaip pavyksta Lietuvai pristatyti šiuolaikinius kūrėjus, sako „Patridos“ vadovė. – Lietuviams bene geriausiai pažįstamas Nikas Kazantzakis (1883–1957). Lietuviškai turime svarbiausius jo prozos tekstus: romanus „Kapitonas Michalis: laisvė arba mirtis“, „Graikas Zorba: nuotykiai Kretoje“, „Dievo neturtėlis“, „Paskutinis gundymas“, „Vėl Kristų kala ant kryžiaus“.

Prieinama ir šiuolaikinė poezija. Lietuvių kalba išleista Giorgo Seferio, Giannio Ritso, Odyseo Elyčio, Nikos Gatsos poezijos rinktinė „Dovana: Sidabro eilėraštis“. Visai neseniai pasirodė Maro Douka romanas „Nekaltieji ir kaltininkai“. Romane pasakojama, kaip po pasaulį išblaškytos Kretos giminės turkiškos atšakos atstovas atvyksta į Chaniją, tėvo gimtinę, rašyti straipsnio britų leidiniui. Gidu po miestą jam tampa senelio dienoraštis su tėvo pastabomis, meistriškai perteikiantis salos istoriją, stačiatikių ir musulmonų gyventojų nuotaikas ir XIX a. įvykius, nulėmusius salos prijungimą prie Graikijos, priverstinį apsikeitimą gyventojais, išplėšusį Kretos turkus ir Turkijos graikus iš jų gimtųjų namų. Tuo tarpu jo giminaičiai – Kretos graikai pakliūva į neįtikėtinos žmogžudystės tyrimą, padedantį atskleisti ir ilgai slėptas paslaptis.“

Apie Lietuvos skaitytojų domėjimąsi graikų literatūra byloja ir tai, kad Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga 2021 metus paskelbė Graikų literatūros metais. „Prie to labai prisidėjo graikų literatūros vertėja, Vilniaus universiteto lektorė Kristina Svarevičiūtė ir už tai jai esame nuoširdžiai dėkingi, – sako Evelina Paulavičienė. – Mes labai džiaugiamės ir didžiuojamės šia iniciatyva. Mūsų bendruomenę visuomet labai džiugina, kai atsiranda naujų šiuolaikinių graikų autorių kūrinių vertimų į lietuvių kalbą, nes tai rodo, kad ryšys tarp Graikijos ir Lietuvos stiprėja. Mūsų bendruomenė stengiasi prie to prisidėti. Visas kovo mėnesio žurnalo „Literatūra ir menas” numeris buvo skirtas graikų literatūrai. Visi iškart bėgom pirkti žurnalo.“

Bujurdi (gr. μπουγιουρντί) šventiniam stalui

Dažnai valgome graikiškus mėsos patiekalus, įvairius troškinius, graikiškas salotas. Mėgstamas pusryčių patiekalas – tiropitą. Tai sūrio pyragas. Su žurnalo skaitytojais mielai dalijuosi svarbią vietą graikų virtuvėje užimančio karšto užkandžio – bujurdi receptu.

Šis patiekalas būdingas Salonikams (Makedonijos regionui) ir panašu, kad yra atkeliavęs iš Osmanų imperijos graikiškų kraštų – Konstantinopolio (dabar Stambulas) bei Smyrnos (dabar Izimiro). Bujurdi (turk. buyurdı) tuomet reiškė Osmanų imperijos valdininko išleistą dokumentą Taigi šiandien tam tikram kontekste šis žodis gali reikšti ne tik patiekalą, bet ir nemalonų dokumentą. Matyt, patiekalas taip pavadintas dėl kiek aštraus jo skonio.

Šiam patiekalui pagaminti reikės:

Fetos sūrio (papildomai galima dėti ir fermentinio sūrio)

Smulkiai supjaustyto 1 didelio arba dviejų mažesnių pomidorų)

Paprikos (jeigu turite, nes klasikinis bujurdi gaminamas tik su pomidorais)

Ypač tyro alyvuogių aliejaus

Svogūno (jei mėgstate)

Prieskonių pagal skonį, tinka raudonėlis, pipirai, kadangi fetos sūris gan sūrus, dėti daugiau druskos nerekomenduoju. Jei mėgstate aštriau, galite įdėti kelis griežinėlius aštraus pipiro.

Šio patiekalo pagaminimas labai paprastas.

Sluoksniuojam pomidorus, papriką, sūrį, pabarstom prieskoniais ir pašauname į orkaitę, įkaitintą iki 200C. Kepame apie 20 minučių. Viską išmaišome. Prie šio užkandžio tinka šviežia balta duona, kurią laužiame gabalėliais ir mirkome į bujurdi.

Karaimų bendruomenės užuojauta dėl Alvidos Gedaminskienės netekties

Lietuvos karaimų bendruomenė giliai liūdi negailestingai ligai pasiglemžus mūsų gerbiamos ir mylimos Tautinių bendrijų namų direktorės Alvidos Gedaminskienės gyvybę. Tegu ramiai aukštybėse plevena tyra, kilni ir šviesi Alvidos siela.

Nuo pat Tautinių bendrijų namų įkūrimo trisdešimt vienerius metus Alvida nuoširdžiai ir kantriai rūpinosi visomis bendrijomis, padėdama joms įsirengti savo tautinius kampelius, kviesti į vakarones, koncertus, disputus, pamokas, susitikimus, pasibuvimus ir pasisvečiavimus. Ir visi šie renginiai buvo neįsivaizduojami be mielosios Alvidos. Jai rūpėjo, kad įvairių tautybių Lietuvos žmonės kuo greičiau rastų kelią į bendrystę, suvoktų Lietuvos valstybės laisvės siekius ir pasijustų saugiai Lietuvos žemėje. Ir Jai tai puikiai sekėsi. Visi, kas bent kartą lankėsi Tautinių bendrijų namuose, išsyk pajusdavo gerąją jų šeimininkės dvasią, Jos meilę ir rūpestį. Niekas niekada nėra matęs šios moters susiraukusios ar nepatenkintos, niekas nėra girdėjęs jokio pikto žodžio ar nusiskundimo dėl dažnai neteisingo, nepamatuoto priekaišto, kokio negalavimo. Užgeso nedejuodama ir nesiskųsdama…

Mums visiems labai trūks Alvidos gerumo, Jos šypsenos, meilės, paramos. Šviesus šios moters atminimas ir Jos pasiaukojantis darbas, netausojant savo sveikatos ir laiko, visada liks karaimų bendruomenės narių širdyse.

Reiškiame gilią užuojautą Alvidos Gedaminskienės šeimai ir artimiesiems, Tautinių bendrijų namų ir Tautinių mažumų departamento darbuotojams, kuriems ji buvo dvasinė atrama, liūdime kartu su jais ir palaikome juos šią graudžią ir skaudžią valandą.

Lietuvos karaimų bendruomenė

Svečiavosi baltarusių poetas Aleksy Dzikovyckij

Nuotr. iš TBN archyvo.

Baltarusių poetas Aleksy Dzikovyckij.

Spalio 9 d. Tautinių bendrijų namų Svetainėje įvyko susitikimas su baltarusių poetu iš Lenkijos Aleksy Dzikovyckij (Дыковыцькый Олэксій). Poetas pristatė savo naują eilėraščių knygą „ОНЬДЭ“.

Knygos pristatymą organizavo Vilniaus miesto baltarusių klubas „Siabryna“. Renginį vedė klubo narė poetė Vanda Martinš. Ji papasakojo apie svečią ir jo kūrybą.

Aleksy Dzikovyckij eilėraščius rašo pietų Baltarusijos Polesės regionui būdinga tarme. Renginio vedėja pasidžiaugė, kad būtent Tautinių bendrijų namuose surengta pirmoji šios naujos knygos prezentacija.

Kaip teigė poetas Aleksy Dzikovyckij, ši knyga – tai jo kelerių metų darbas. Posmuose atsiskleidžia poeto jausmai, meilė savo kraštui.

Renginyje dalyvavo ir senovinėmis baltarusių liaudies dainomis jį paįvairino baltarusių liaudies dainų atlikėja Svetlana Čakuška.

TNB inf.

Pristatytas naujasis „Vingio“ almanachas

Lapkričio 19 d. Tautinių bendrijų namuose vyko Tarptautinės literatų, rašytojų ir menininkų gildijos „Vingis“ narių susirinkimas. Susirinkimą vedė pirmininkė Onutė Grybauskaitė-Kulbokienė.

Susirinkime buvo pristatyti „Vingio“ naujasis 11-asis almanachas ir gildijos menininkų paroda. Šiame almanache paskelbta 36 gildijos narių kūryba – tai poezija, proza ir menas. „Vingio“ kūrėjai rašo lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis. Viena iš almanacho redaktorių Liudmila Intejeva kalbėjo apie knygos redagavimą, o gildijos narė Birutė Gaučienė perdavė almanacho sudarytojos Loretos Pladienės pastabas ir linkėjimus kūrėjams.

Renginyje buvo skaitomi gildijos narių eilėraščiai ir skambėjo muzikiniai intarpai, dainavo mokslininkas, pedagogas ir dainininkas Antanas Kiveris, jam akompanavo Lija Neugasimova.

TBN inf.

„Vingio“ 11-ojo almanacho sutiktuvės.

Simono Karczmaro litografijos, eksponuotos Dieveniškių Simono Karczmaro amatų kiemo galerijoje

Klasė

Įsimylėjėliai

Keliauninkas

Pienininkas Tovė

Toros džiaugsmo šventė

Pienininkas Toivė

ISSN 2029-7394

9772029739001